

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016164254

Дата перевірки:
27.03.2024 08:51:35 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
27.03.2024 08:53:42 EET

ID користувача:
100011298

Назва документа: Маг Каркауця Г

Кількість сторінок: 67 Кількість слів: 14473 Кількість символів: 114762 Розмір файлу: 126.08 KB ID файлу: 1015915806

32.3% Схожість

Найбільша схожість: 28.9% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1015893285)

21.9% Джерела з Інтернету 614 Сторінка 69

31.6% Джерела з Бібліотеки 58 Сторінка 74

0.35% Цитат

Цитати 3 Сторінка 75

Посилання 1 Сторінка 75

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ
«УКРАЇНА»

Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти

Каркауця Ганна Михайлівна

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В УМОВАХ
СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Галузь знань: 23 *Соціальна робота*
Спеціальність: 231 *Соціальна
робота*

Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
Басенко Р. О.

Магістерська робота допущена до
захисту
рішенням кафедри соціальної
роботи та спеціальної освіти
протокол № ___ від “___” _____ 2024 р.
Завідувач кафедри соціальної
роботи та спеціальної освіти
“___” _____ 2024 р.
(підпис)

Полтава – 2024

Реєстраційний № _____
(дата) _____ (ППП)

1

Результати перевірки _____
(до захисту) (ПП) (дата)
(на доопрацювання)

Результати захисту: _____
(оцінка)

Голова ЕК _____
(підпис) (ПП)

Члени ЕК _____
(підпис) (ПП)

(підпис) (ПП)

(підпис) (ПП)

(підпис) (ПП)

Відповідальний секретар ЕК _____
(підпис) (ПП)

**ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ
«УКРАЇНА»**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр
Галузь знань: 23 *Соціальна робота*
Спеціальність: 231 *Соціальна робота*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
соціальної роботи та
спеціальної освіти

(підпис)

“ ” 2024 року

**ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ**

Каракуці Ганні Михайлівні

1. Тема роботи

Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості

керівник роботи

Басенко Р. О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

затверджені наказом по інституту від “ ” 202_ року №

2. Строк подання здобувачем освіти роботи

3. Вихідні дані до роботи

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Виконавці
1.	Забезпечення здобувачів освіти методичними рекомендаціями по виконанню роботи	На початку навчання	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
2.	Вивчення напрямків дослідження	За графіком	Здобувач освіти
3.	Складання плану роботи та підготовки індивідуального завдання роботи	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
4.	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження	За графіком	Здобувач освіти
5.	Підготовка наукових тез з теми, що досліджувалась	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
6.	Розробка діагностичного інструментарію та проведення констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
7.	Узагальнення результатів констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
8.	Проведення формуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
9.	Узагальнення результатів формуючого експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів	За графіком	Здобувач освіти
10.	Подання на кафедру закінченої роботи, включаючи електронну версію (з метою перевірки її на плагіат)	До передзахисту	Наук. керів. Здобувач освіти
11.	Підготовка письмового відзиву на роботу	До передзахисту	Наук. керів.
12.	Проведення попереднього захисту робіт	За графіком	Комісія Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
13.	Прийняття рішення про допуск роботи до захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
14.	Зовнішнє рецензування	До передзахисту	Наук. керівник
15.	Направлення робіт з рецензією до екзаменаційної комісії (ЕК) для захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
16.	Захист роботи	За графіком	Комісія

Здобувач освіти

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ	
1.1. Особливості сільського середовища.....	13
1.2. Завдання та функції соціальної роботи з дітьми та молоддю.....	17
1.3. Методи, техніки та форми соціальної роботи в сільській громаді.....	36
РОЗДІЛ 2. ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ	
2.1. Економічні та соціокультурні аспекти.....	48
2.2. Доступність соціальних послуг.....	51
2.3. Психологічні та педагогічні аспекти.....	53
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В СІЛЬСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	
3.1. Сільська громада, її ознаки та структура.....	54
3.2. Соціальна робота з дітьми та молоддю в громаді.....	64
3.3. Аналіз сучасного стану соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільській місцевості. Рекомендації щодо вдосконалення програм соціальної підтримки.....	68
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. На початку XXI століття в Україні триває період трансформації суспільного життя, що супроводжується радикальними перетвореннями у галузі освіти та соціально-педагогічній діяльності. Розвиваючись, процеси демократизації, курс на розбудову громадянського суспільства, розпочаті в минулому столітті, в свою чергу, зумовлюють зміни пріоритетів соціальної політики, соціального виховання та діяльності соціальних інститутів. Щоб розбудувати громадянське суспільство, створити дієві та ефективні у своїй діяльності соціальні служби, потрібен такий підхід до вироблення соціальної політики, який передбачав би більш активну участь у цьому працівників соціальної сфери та самих користувачів соціальних послуг.

Для успішного соціального розвитку суспільства уже в умовах сьогодення необхідно зосередити увагу на вирішенні проблем забезпечення соціальних гарантій, соціального захисту, створення умов для соціальної адаптації у безпосередньому життєвому полі дітей та учнівської молоді: сім'ї, соціальному оточенні, громаді.

У сучасному світі питання соціальної підтримки дітей та молоді, особливо в умовах сільських районів, набувають особливого значення. Сільська місцевість, не дивлячись на свою специфіку та неповторність, часто стикається з викликами, пов'язаними із забезпеченням дітей та молоді доступом до соціальних послуг та можливостей для повноцінного розвитку.

Однією з ключових галузей, що спрямована на вирішення цих проблем, є соціальна робота з дітьми та молоддю. Вона спрямована на підтримку та захист прав та інтересів дітей та молоді, створення умов для їхнього фізичного, психологічного та соціального розвитку. В сільських районах ця робота може мати свої особливості через віддаленість від центрів надання соціальних послуг, недостатню розвиненість інфраструктури, а також вплив соціокультурних та економічних факторів.

6

Метою даної магістерської роботи є дослідження особливостей соціальної роботи з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості, виявлення факторів, що впливають на ефективність цієї роботи, а також розроблення рекомендацій щодо вдосконалення програм та стратегій соціальної підтримки цільової аудиторії.

Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості стикається зі своїми власними викликами та проблемами, які відрізняються від тих, що зустрічаються у міських районах. Нижче наведено деякі з цих проблем, а також актуальність соціальної роботи в таких умовах: обмежений доступ до послуг та ресурсів – у сільських районах може бути менше можливостей для дітей та молоді отримати доступ до освіти, медичних послуг, культурних заходів та інших ресурсів, що можуть сприяти їхньому розвитку та добробуту; економічні труднощі – сільські місцевості часто стикаються з проблемами економічного занедбання, низьким рівнем зайнятості та обмеженими можливостями доходу, що може призвести до бідності та соціальної вразливості серед дітей та молоді; відсутність інфраструктури для дозвілля – у сільських районах може бути обмежений доступ до майданчиків, спортивних закладів, бібліотек та інших місць для дозвілля, що може призвести до відчуття ізоляції та нудьги серед дітей та молоді; відсутність підтримки та наставництва – у сільських громадах може бути менше свідомості про проблеми, з якими стикаються діти та молодь, а також менше знань про наявні ресурси та послуги, що доступні для них.

Актуальність соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільських місцевостях визначається необхідністю забезпечення всебічної підтримки та захисту для цих груп. Здійснення ефективної соціальної роботи може допомогти зменшити вразливість дітей та молоді, сприяти їхньому соціальному розвитку, покращенню якості життя та створенню сприятливого середовища для їхнього зростання та розвитку. Крім того, соціальна робота може сприяти формуванню рівних можливостей для всіх дітей та молоді незалежно від їхнього місця проживання.

7

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА
МОЛОДДЮ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

1.1. ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Глибокі економічні реформи на селі розпочались трохи пізніше ніж у містах, і тому село на собі відчуває своєрідний вплив негативних соціальних наслідків цих економічних перетворень. За цих обставин соціальні проблеми мають тут більш гострий характер, а ресурсів для їх вирішення виявляється набагато менше, ніж у містах. Сьогодні тривожним сигналом для українського села є відстала соціальна інфраструктура, брак коштів і професійно підготовлених фахівців. Зазначені явища потребують глибокого теоретичного осмислення і конкретних практичних рекомендацій, апробованих досвідом і самим життям.

Глибоких спеціальних досліджень, присвячених соціальній роботі на селі, немає, в той час як потреба в них стає все більш нагальною, зважаючи на стратегічний курс держави відродити українське село.

Основна мета соціальної роботи у сільській місцевості – вносити соціальні зміни в життя людини, її сім'ї, життя соціальної спільноти. Всі засоби соціальної роботи на селі мають бути використані задля досягнення благополуччя сільського жителя, розвитку ресурсів для задоволення індивідуальних, групових і суспільних потреб. Соціальну роботу цілком можна назвати діяльністю в соціальній сфері з клієнтами, у яких виникли проблеми. Вони пов'язані і з зовнішньою стороною життя індивіда і внутрішньою. Соціальна робота як практична діяльність спрямована на підтримку, розвиток і реабілітацію індивідуальної і соціальної суб'єктності, які в єдності характеризують життєві сили людини. До основних цілей соціальної роботи як професійної діяльності можна віднести збільшення ступеня самостійності клієнтів, їх здатності контролювати своє життя і більш ефективно вирішувати

виникаючі проблеми; створення умов, в яких клієнти можуть у максимальній мірі проявити свої можливості і отримати все, що їм належить за законом; адаптація або реадаптація людей в суспільстві, створення умов, при яких людина, незважаючи на фізичне ушкодження, душевний зрив або життєву кризу, може жити, зберігаючи почуття власної гідності й повага до себе з боку оточуючих. Тобто, основні цілі повинні зводитися до досягнення такого результату, коли необхідність у допомозі працівника соціальної сфери у клієнта відпадає.

Серед сільських поселень України майже 35% – малі села, а ще 25% – середні, де (на відміну від міст) організувати постійно діючу професійну соціальну допомогу вкрай складно. Стає очевидною необхідність нестандартних рішень, нетрадиційних схем і процедур надання соціальних послуг. Йдеться, зокрема, про тісну співпрацю у цій справі з представниками місцевого самоврядування, медичних, освітянських, правоохоронних установ. Спираючись на народні традиції взаємодопомоги, колективної підтримки нужденних, відчуття морально-психологічної відповідальності громади за кожного, доцільно створювати з числа клієнтів самокеровані групи, групи самопомоги, волонтерські осередки при школі, церкві, медичному пункті. Саме вони змогли б насамперед відгукнутися і надати першу соціально-психологічну допомогу тим, хто звертається у місті за «телефоном довіри», а також жінкам, підліткам і дітям, що зазнали насилля в сім'ї, особам з девіантною поведінкою, які схильні до суїциду, та інші. Сучасне село зазнає на собі негативного впливу неструктурованості економіки, нормативно-правового хаосу, що призводить до його економічного і соціально-культурного занепаду. У цих умовах важливою проблемою є підготовка сільської дитини до життя в умовах економіки перехідного періоду, її адаптації та соціалізації.

Нині головним органом, що здійснює координацію соціальної роботи на селі є сільський центр соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, що прийшов на зміну мобільним консультаційним пунктам. Вони є соціальними закладами, уповноваженими державою здійснювати соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю відповідно до Закону України «Про соціальну

10

роботу з дітьми та молоддю» в Україні як одного із перших нормативно-правових документів, які регулюють питання соціальної роботи. У загальних ризиках зазначений закон окреслив принципи і форми роботи з цими соціальними групами. У ньому витлумачено поняття «обслуговування», «супровід», «реабілітація», уточнено поняття «профілактика» з погляду теорії соціальної роботи, упроваджено в обіг поняття «соціальне інспектування». Усі вони розглядаються як види соціальної роботи.

Теоретичні аспекти соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільських районах включають розгляд особливостей цієї роботи в контексті сільського середовища, визначення завдань та функцій соціальних працівників, а також обґрунтування методів та технік роботи з цільовою аудиторією.

Особливості сільського середовища впливають на роботу соціальних працівників через віддаленість від центрів надання соціальних послуг, недостатню розвиненість інфраструктури та вплив соціокультурних та економічних факторів. Це може створювати додаткові труднощі у доступі до соціальних послуг та реалізації програм підтримки дітей та молоді.

Завдання соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільських районах включають у себе підтримку та захист їхніх прав та інтересів, створення умов для їхнього фізичного, психологічного та соціального розвитку, а також забезпечення доступу до освіти, медичних та інших соціальних послуг.

Методи та техніки соціальної роботи в сільських районах повинні бути адаптовані до конкретних умов та потреб цільової аудиторії. Це може включати в себе роботу з місцевими громадами та лідерами, використання мобільних соціальних служб, а також організацію групової та індивідуальної роботи з дітьми та молоддю.

Особливості сільського середовища мають важливе значення для роботи з дітьми та молоддю в рамках соціальної роботи. Деякі з цих особливостей включають:

1. Віддаленість від центрів надання послуг: У сільських районах часто відсутні центри надання соціальних послуг або вони розташовані на великій відстані. Це ускладнює доступ дітей та молоді до необхідних послуг.

2. Недостатня розвиненість інфраструктури: У сільських районах можуть бути обмежені можливості для отримання освіти, медичних послуг, а також доступу до культурних заходів та заходів з дозвілля.

3. Відсутність можливостей для самореалізації: У сільських районах може бути менше можливостей для розвитку особистості та самореалізації, що може впливати на соціальну адаптацію дітей та молоді.

4. Соціокультурні особливості: У сільських районах можуть існувати власні традиції, цінності та норми, які впливають на побут та спосіб життя мешканців, включаючи підлітків та молодь.

5. Економічні умови: Сільське господарство може бути основним заняттям мешканців сільської місцевості, що впливає на їхні економічні можливості та життєвий стандарт.

Урахування цих особливостей у соціальній роботі з дітьми та молоддю в сільських районах дозволяє ефективніше відповідати на їхні потреби та сприяти їхньому повноцінному розвитку.

1.2. Завдання та функції соціальної роботи з дітьми та молоддю

Сутність, форми, методи, зміст соціальної роботи визначаються географічними і регіональними особливостями проживання споживачів соціальних послуг, тобто в селі чи місті. До слідження цього питання слід розглянути в таких аспектах:

- визначення специфіки соціальної роботи залежно від територіальних ознак;
- демографічні показники;
- інфраструктура: освітні заклади, заклади культури, охорони здоров'я, праці і соціальної політики, соціальні служби;

12

- ритм життя;
- рівень економіки;
- потреби у послугах;
- ресурси соціальної роботи;
- завдання соціальної роботи.

Проблема соціального життя людини, яка проживає у непростих соціальних і економічних умовах сучасного села, є актуальною як для суспільства, яке стабільно розвивається, так і для кризового суспільства. Сільський сектор завжди вирізнявся низьким рівнем соціального життя, тяжкими умовами праці та побуту.

Для багатьох українців село є "берегом дитинства", родовідним корінням, з яким пов'язані перші роки пізнання буття, найдорожчі незабутні враження, що "зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну" (О. Довженко). Будучи колискою для багатьох видатних громадських і політичних діячів, письменників, педагогів, сучасне село зазнає великого занепаду, що відобразиться у майбутньому на інтелектуальному і культурному потенціалі нашої країни.

Соціокультурне середовище сільської дитини має свої особливості і відрізняється від соціокультурного середовища міської дитини. Це виявляється у різнобічних відносинах, зв'язках, взаємостосунках дитини з людьми, природою, культурою, взагалі з суспільством. "Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи у різнобічні відносини з людьми, відносини, які задовольняють її матеріальні і духовні потреби, дитина включається в суспільство, стає її членом".

Сільська дитина має свою "нішу розвитку" в межах повсякденних практик її оточення. Під нішею розвитку в рамках еко-культурної теорії, авторами якої є Чарльз Супер і Сара Харкнес (1972, 1986), розуміється

система, яка складається з фізичних і соціальних компонентів, що регулюються звичаями догляду за дітьми та уявленнями батьків про своїх дітей.

Протягом віків в українському селі формувалася "родовідна пам'ять" — унікальне явище у традиційному українському побуті. Батьки намагалися передавати в спадок своїм дітям не тільки варті уваги навички до праці та поведінки, але й залишити добру пам'ять про себе, діти ж мали обов'язок дотримуватися родовідних звичаїв і далі розвивати їх. Вважалося, що не вчити своїх дітей звичаїв — це такий самий великий гріх для матері, як і гріх не молитися Богові. Нині, за словами видатного українського письменника, історика В. Скуратівського, зникають традиції, затихає навіть у селах народна пісня, виходить з ужитку чистота мовного спілкування. Там, де руйнується моральний ланцюжок між поколіннями неодмінно з'являються духовні порожнини.

Стародавні літописи, численні історичні джерела донесли до нас особливості зародження української народності, її характеру, культури, у тому числі сімейно-побутової національної самобутності. Особливістю є передовсім високий статус жінки-дружини, матері, сестри у родині та суспільстві в цілому. Літописи Київської Русі, а саме такі пам'ятки, як "Повчання дітям" Володимира Мономаха, "Слово про закон, благодать та істину" Іларіона, "Правда" Ярослава Мудрого, "Слово о полку Ігоревім" Нестора - літописця є тими найдавнішими джерелами, через вивчення яких ми можемо осягнути моральні, релігійні, економічні засади життя української родини X—XII століть.

З глибокої давнини дійшло до нас "Повчання Володимира Мономаха дітям". Можна тільки дивуватися глибокій психологічній культурі відомої історичної пам'ятки, написаної мудрим правителем Київської Русі (1053—1125) і адресованої своїм синам.

Відпрацьована століттями система організації побуту, ритму життя, сну, харчування тощо мала на меті забезпечити індивідуальний фізичний

комфорт людини. Культурні традиції вирішували завдання психогієни і психопрофілактики, гармонізували взаємостосунки людини з навколишнім світом, а відтак сприяли її душевному і духовному здоров'ю. Певні ігри, спів, релігійні обряди (молитва, піст), приказки, прислів'я мали великий духовний потенціал, а отже, певний оздоровчий і виховний вплив на дитину.

У практиці родинного виховання велике значення мають стосунки між самими дітьми — братами та сестрами. У хорошій сім'ї, як правило, старші шефтують над молодшими, а молодші часто, виконуючи вказівки старших, ростуть під їх впливом. При цьому вагоме місце відводилося старшому брату, на випадок смерті батька старший брат мав заступити його й опікуватися меншими братами і сестрами.

Громадська думка міцно оберігала цілісність сім'ї, бо в цьому була запорука виховання дітей. Розлучення були поодинокими випадками і виправдовувалися лише за умови бездітності або хвороби. Для цього випадку існував народний ритуал розлучення, коли чоловік і жінка дякували одне одному і просили пробачення. В інших випадках винуватець осуджувався, а іноді навіть повинен був покинути село. На початку ХХ ст. в Україні на 2000 шлюбів припадало лише одне розлучення.

Мірилом гідності людини та її морального обличчя є ставлення до дітей. Люди, які з тих чи інших причин не мають дітей, не перестають думати про них до глибокої старості. Не випадково в народних казках на численні прохання безплідного подружжя завдяки чарівній силі з'являється дитина, яка стає його єдиною втіхою і розрадою. Цим народ підкреслює, що повноцінною є тільки та сім'я, яка має й виховує дітей, чим підводить до логічного висновку: коли немає власних дітей, треба брати на виховання чужих, які втратили батьків.

Українська сім'я, передусім селянська, була вічно живим оберегом наших виховних традицій. Тут завжди свято дотримувалися моральних заповітів предків, звичаїв і традицій. Саме завдяки селянській сім'ї протягом довгих років лихоліть зберігалось національне обличчя народу,

15

стверджувалися сімейні цінності.

В українській сім'ї завжди визнавали культ предків, панувала пошана до дідуся й бабусі, до батьків. До старших у родині діти зверталися на "Ви". Така атмосфера забезпечувала відчуття цілості родоводу, формувала впевненість у собі.

Утвердженню сімейних цінностей сприяло святкування релігійних свят. На різдвяну святу вечерю збиралася вся сім'я, поминали покійників, згадували відсутніх, спільно молилися перед початком вечері. Актом гуманістичного виховання був звичай, за яким діти носили святу вечерю бабусі, хрещеним батькам, родичам, бідним сусідам. Та й участь дітей у колядуванні мала глибокий виховний сенс — залучення дітей до духовності через пряму участь у звичаєвому дійстві. Таке виховне значення мали і театралізовані ігри у вертепі, в рядженнях (Меланка, коза тощо). Писанкарство також задовольняло творчо-естетичні потреби дітей і молоді, було засобом їхнього розвитку.

Стосунки у сім'ї завжди характеризувалися демократизмом і добрим гумором. Щоправда, православна догматика вносила сюди деякі чужі українському характерові елементи, зокрема певну дискримінацію жінки. Проте вони не суперечили виявленню природної поваги до дружини і матері в сім'ї. У той час, коли чоловік був зайнятий війнами, жінка залишалася опорою сім'ї.

Крім того, в Україні завжди було багато вдів з дітьми. Українська мати залишалася головним вихователем і носієм народних традицій та звичаїв. Не випадково в народі її набожно величали Берегинею. У козацькі часи, коли царі та вельможі наших сусідніх народів підписували свої грамоти "хрестиком", українські жінки та дівчата вміли читати, знали порядок богослужіння, церковний спів.

Виховання в сім'ї мало і надалі має вирішальне значення не тому, що батьки кращі педагоги, ніж учителі. Тут діяли інші умови. Якщо в сім'ї панує українська культура і мова, рідні звичаї, якщо батьки виявляють

16

прихильність до всього українського — до пісні, книжки, одягу, влаштування помешкання тощо, то це є запорукою збереження виховної традиції. Діти вберуть її засади і передадуть своїм дітям.

За твердженням К.Д. Ушинського, "суспільне виховання є для народу його сімейне виховання. У сім'ї природа підготовляє в організмі дітей **МОЖЛИВІСТЬ** повторення і подальшого розвитку характеру батьків. Організм нових поколінь у народі носить у собі можливість збереження і подальшого розвитку історичного характеру народу".

З розвитком суспільства відбуваються зміни у структурі сім'ї та взаємовідносин між окремими її членами: зменшення стабільності, малодітність, послаблення традиційної ролі батька, трудова зайнятість жінок тощо певним чином змінюють взаємини між батьками та дітьми у родині.

Значні зміни відбуваються у системі чоловічих та жіночих соціальних ролей у сім'ї стосовно виховання дітей. Залучення жінок до суспільно-виробничої сфери підвищує їх авторитет у родині і водночас зменшує кількість часу спілкування з дітьми, їхнього виховання. Важкі матеріальні умови існування більшої частини українських сімей примушують жінок до праці не стільки з необхідності власного самоствердження та професійної кар'єри, скільки через необхідність матеріально підтримати власну сім'ю.

Чоловік втратив історично сформований статус "годувальника" родини, на якому базувалася його визначальна роль. Сучасний розподіл обов'язків у сім'ї залежить не стільки від статі, скільки від індивідуальних особливостей батьків. Економічний розвиток суспільства потребує встановлення у сім'ї демократичних, рівноправних відносин між чоловіком та жінкою. Історична практика розгляду сімейних обов'язків як суто "жіночих" у сучасних життєвих умовах себе не виправдовує, оскільки жінки нарівні з чоловіками забезпечують матеріальний добробут сім'ї.

Нині у сучасному селі спостерігається послаблення сімейно-побутових відносин, ролі сім'ї у духовному, моральному вихованні дітей. Діти відірвані від сімейних справ, трудових і моральних традицій сім'ї. Це призводить до

руйнування духовної близькості та єдності дітей і батьків. Важкими є соціально-побутові умови. Поступово втрачаються ідеї народної педагогіки, добра, мудрості, гуманізму, поважного ставлення до старшого покоління. Сім'я не бере участі у вихованні дітей, сільська спільнота, яка традиційно була головною виховною силою у формуванні дитини, не впливає на виховання дітей. Втрачені такі загальнолюдські цінності, як гордість, честь, гідність, добро, співпереживання, цнотливість, патріотизм. Поступово згасає і сільська взаємодопомога.

За останні роки знизився виховний потенціал сільської сім'ї, її матеріальний і культурний рівень, звужилося коло соціального спілкування і соціальна активність. Наявність домашнього господарства створює великі можливості для спільного виконання роботи всіма членами сім'ї, розширення сфери спілкування, формування загальних переживань, потреб, інтересів, устремлінь. Однак цей потенціал сільської родини реалізується не повністю. Зайнятість батьків на селі надає дітям велику свободу, яка допомагає їм пізнавати світ, вчить їх самостійності та сприяє дорослішанню.

Українці надавали великого значення навчанню дітей, яких відправляли "в науку" після того, як закінчувалися всі сільськогосподарські роботи. Найкращою порою для початку оволодіння грамотою вважався початок зими, коли церква святкувала пророка Наума. У народі говорили: "Батько Наум наведе на ум".

У наш час школа відіграє особливу роль у соціальному контексті села. В умовах слабкої інфраструктури села, особливо малого, в якому немає клубу, бібліотеки, позашкільних закладів, своєї парафії, значення школи як головного осередку виховання і соціалізації дітей та молоді дуже зростає. Школа є, по суті, єдиним освітньо-виховним і культурним центром роботи з дітьми і молоддю в сільській місцевості.

Характерною особливістю діяльності сільської школи є залежність педагогічного процесу від особливостей регіону, в якому вона знаходиться. Реальні демографічні, територіально-поселенські, економічні, культурні,

18

національні особливості регіону викликають певні проблеми, з якими стикаються педагоги в своїй роботі, специфіку педагогічної діяльності. Наприклад, демографічна ситуація, яка склалася у багатьох областях країни, зумовлює різні або навіть діаметрально протилежні цільові установки в сфері профорієнтації учнів сільських шкіл. У західних областях України більший вплив на духовний розвиток дітей має церква, що значно полегшує виховну роботу.

Великі, повнокомплектні сільські школи розташовані, як правило, у райцентрах, селищах, частково на центральних садибах господарств. У віддалених населених пунктах функціонують малокомплектні навчальні восьмирічні та середні школи.

Якщо у районних центрах поряд зі школою працюють заклади культури, спорту, дошкільні заклади, то для інфраструктури шкіл, розташованих на центральних садибах у віддалених населених пунктах, характерна територіальна роз'єднаність місця помешкання учнів, слабка представленість культурних, спортивних, дошкільних закладів.

Дитячі колективи віддалених сільських шкіл вирізняються малочисельністю, що призводить до обмеженого кола спілкування, незначних розбіжностей у нормах поведінки дорослих і дітей. Спостерігається високий рівень моногонії та психологічної перенасиченості. Рівень громадської активності школярів малокомплектних шкіл значно нижчий від рівня активності учнів міських і сільських повнокомплектних шкіл.

З'являються нові типи сільських навчально-виховних закладів, серед них — школи -родини. Так, у селі Монастирищі на Чернігівщині створено українську національну школу-родину на основі родинності, сім'ї і школи. Родинність розглядається як основний принцип і цінність діяльності цієї школи.

Для сільської дитини важливим є зв'язок з природою, яка відіграє велику роль у розвитку її чуттєво-емоційної сфери, морально-естетичному вихованні. За що б не брався селянин, яку б справу не починав, він завжди

19

озирався на пору року, зв'язав свої прагнення і дії з погодою, природними явищами. Проводячи основну частину свого життя на природі, сільські діти зливаються з нею, змалку навчаються вирощувати рослини і доглядати за тваринами. Тому і сільська праця, в якій діти беруть участь, пов'язана з сільським господарством.

Сільська праця за своєю природою є циклічною, різнобічною, вирізняється своїми глибинними зв'язками з природою, створює умови для формування кращих здібностей і рис особистості. У процесі сільськогосподарської праці у дитини формуються такі риси характеру, як працездатність, фізична витривалість, здатність до ризику, самостійність у прийнятті рішень, розпізнання і розрізнення незначних станів і змін, які відбуваються у предметі праці (грунті, рослинах), довгострокова пам'ять, просторове сприйняття, уявлення, мислення за аналогією, вміння аналізувати інформацію про умови праці і стан предмета праці, організаційно-педагогічні здібності, вміння і навички.

Близькість сільської школи до сільськогосподарського виробництва відкриває великі можливості участі дітей у сільськогосподарській праці, розширює їх знання про сільське господарство, дає змогу творчо використовувати набуті знання у суспільнокорисній праці, дослідній роботі, слугує орієнтацією в роботі, виробляє готовність пов'язати своє життя з селом.

Видатний педагог початку ХХ ст. С.Т. Шацький у своїй праці "Сільські діти і робота з ними" звертає увагу на те, що сільські діти вбирають сільську культуру через побутові переживання. Перш ніж дитина починає розбиратися у трудовому житті села, вона глибоко засвоює враження від побуту, його розумової, господарської чи обрядової сторони. Сільська дитина, яку описує С.Т. Шацький, виконує взимку 75 видів праці, зокрема — лагодить чоботи, набирає картоплю, запрягає коня, стелить поросяткам, плете гнізда курчатам, дрова носить, сніг на подвір'ї відкидає, картоплю чистить та ін. Крім фізичної праці, всі діти старші за шість років виконують

20

педагогічну працю. Вони доглядають своїх маленьких братиків і сестричок, колихають, носять на руках, возять у візках.

Діти рано ставали дорослими. П'ятирічна дівчинка вже колисала молодшого братика, семирічну дівчинку мати вчила шити і прясти. Хлопчина в ці роки був уже завзятим чередником. Його вже можна було віддати "в науку" до майстра, в найми до міцного господаря, а трохи пізніше він і сам подавався на заробітки. Майже всі зароблені гроші віддавали батькам, на користь сім'ї.

Діти починали пастушити з семи років. Наймолодші пасли гусей, трохи старші — овець, аї найстарші, 10—12-річні, корів і коней. Усю худобу пасли на луках, полях чи в лісах — це залежало від місцевості й пори року: весною, наприклад, там, де були ліси, пасли в лісах, а де їх не було, то гонили на луки, незасіяні поля чи на перелоги.

Відомий етнограф Олекса Воропай зазначає, що діти живуть під враженням подій, що відбуваються перед їхніми очима, а тому під час своїх розваг наслідують дорослих. Темами для розваг у них бувають лови, рибальство, хліборобські заняття — оранка, сівба, жнива, сінокіс; вони роблять собі маленькі човники, плуги, борони, вози. Забавляючись, діти вдають, ніби вони плывуть по озері й ловлять рибу, везуть дрова до міста, орють, сіють, наслідують жнива, сінокіс. Дівчатка збирають руками траву й при цьому вдають, ніби вони жнуть жито, в'яжуть снопи, кладуть копи. Таким чином, "дитячі забави мають не аби яке виховне значення, бо ж діти, бавлячись, готують себе до майбутніх важливих завдань: хлопці — господарювати, а дівчата — бути матерями й господинями".

Сільських дітей оточує світ людей, які все роблять своїми руками, світ умільців і творців, які створюють "можливість праці і любов до неї — кращий спадок, який може залишити своїм дітям і бідний і багач".

Для села є характерною зайнятість сільськогосподарською працею. Однак виникають нові явища, характерні для сучасного села: невеликі

21

заводи і підприємства з переробки сільськогосподарської продукції і фермерські господарства. Залежність праці землеробця від кліматичних умов, сезонність, нерівномірність сільськогосподарської праці, у тому числі залежно і від регіональних особливостей (Карпати, Крим, чорноземні області тощо), велика злитість праці і побуту, слабка трудова мобільність, невідкладність та невід'ємність і трудомісткість праці у домашньому і підсобному господарстві накладає свій відбиток на працю.

В умовах сільської місцевості діти займаються суспільно-корисною працею на пришкільних навчально-дослідних ділянках, допомагають місцевим КСП в обробці сільськогосподарських культур, у збиранні врожаю для закупівлі продуктів харчування для шкільних їдалень за собівартістю; оплачуваними громадськими роботами під час літніх канікул; дитячою працею.

Велику роль у розвитку сільських дітей відіграє гра. Більшу частину часу вони проводять на вулиці, у дворі. Гра займає значне місце у вузьких сільських межах і є єдиним засобом проти тяжкої праці і нездорових умов життя. Сільські діти за будь-якої пори, за будь яких обставин влаштували свої забави, використовували для них усе, що потрапляло під руку. Вони були великими винахідниками і витівниками. З шерсті хлопчики робили м'ячі, з очерету, ліщини, верби і липи вирізали різноманітні сопілки і свистілки. Дівчатка гралися з ляльками, які були зроблені з крученого листя, соломи і ганчірок. Тому, мабуть, і розумова діяльність дитини відрізняється тим, що вона мислить переважно яскравими і чіткими образами.

Протягом історії в Україні як аграрній державі формувалася певний менталітет селянина-хлібороба, трудівника. Особливості світосприймання, розумової, почуттєвої та комунікативної сфери формувалися спочатку на ґрунті "степового індивідуалізму" (В. Винниченко), а потім колективних господарств.

Вузьке коло спілкування викликає природні, між вікові зв'язки дитини з вчителями, родичами, сусідами. Особлива близькість відносин у сільській

22

місцевості дає змогу вважати сільське поселення єдиним виховним колективом, єдиною сільською родиною.

Такі стосунки склалися історично. Селянським світом була шанована **громада** — товариство рівноправних селян. На сходці до односельців зверталися зі словами "громадонько", "шановна громадо", "панове громадо". Сільська сходка приваблювала селянина можливістю вільно поспілкуватися із земляками, вислухати розумну пораду, обговорити місцеві проблеми.

Колективна мораль регулювала взаємостосунки в селі, попереджала або ж засуджувала вчинки чи події, які не відповідали сталим нормам і сформованим цінностям. Крадіжки вважалися одним із найтяжчих **гріхів**. Власне, і слово таке, як крадій, майже не вживалося, вживали сильніше — **"злодій"**. Хати в селах часто не замикали — використовували лише прості засувки — "заціпки".

Для українського села завжди була характерною загальна моральна атмосфера, яка не потребувала якогось спеціального статевого виховання. Спостерігаючи за життям свійських тварин, людина з дитинства потроху пізнавала основи фізіології. Сільським дітям не треба було пояснювати, як і чому з'являється на світ дитина. Про це не говорилося взагалі, тому що все розумілося само собою, її обговорювати це було не пристойно, не прийнято. **Тема кохання, взаємостосунків між чоловіком і жінкою відбилася в усній народній творчості: піснях, прислів'ях і приказках, весільному фольклорі.** Сільська мораль стояла на варті честі дівчини, спрямовувала її почуття у певне русло і не давала коханню розлитися згубною повинню. Хлопцям бешкети вибачались тільки в ніч під Андрія, коли їм дозволялося парубкувати всю ніч.

Неписаний (звичаєвий) кодекс моралі давнього українського села регулював стосунки між дівчиною і хлопцем. Тут були й вікові обмеження, **звичаєві форми вияву симпатій, моральні закони, що забезпечували в селі демографічну рівновагу.** Моральне право парубкувати і дівувати одержувала молодь, коли хлопець ставав косарем, а дівчина — доброю пряхою.

23

Парубоцька і дівоча громади характеризувалися дещо замкнутим характером, і вступ до них супроводжувався певним ритуалом, а відтак накладав на новачка певні моральні обов'язки. Віднині він приймав "правила гри" і слухався вимог громади. У випадку порушення моральних засад громада застосовувала репресивні заходи.

Одним з проявів моралі селянина були неписані закони взаємодопомоги і виручки людям, які з різних причин були вибиті з життєвої колії. Єднала людей одна біда, одне лихо, коли всі сходилися до купи і допомагали погорільцям, тим, хто потерпів від стихійного лиха. Об'єднувалися люди під час толоки, яка була необхідною і корисною як для дорослих, так і дітей. Часто разом збиралися орати, косити, розкорчовувати, ставити будинки, церкви, мостити шляхи.

Колективне співпереживання, загальна радість і турбота не пригнічують індивідуальності дитини, а навпаки надають їй впевненості в тому, що доброта, сміливість, сила — все гарне, що закладене в людині, — це загальне надбання.

Досвід спілкування дітей обмежений чисельністю населення, але відрізняється поглибленістю, детальним знанням оточуючих людей. Природна турбота про молодших, людей похилого віку була завжди загальновідомою нормою поведінки селян різного віку. Тісний контакт мешканців села дає широкі можливості для залучення сільських дітей до трудового, загальнополітичного, культурного життя села. Досвід старших поколінь, традиції передаються за допомогою конкретного прикладу старших, існуючих дій, зв'язків, відносин. Під час підготовки свят, трудових і спортивних заходів, святкових церемоній діти спільно з батьками включаються у різні сфери діяльності. При цьому молодше і старше покоління об'єднуються духовно, затверджується світосприйняття трудівника, їх духовні, політичні, моральні, естетичні ідеали.

У селі менш напружений ритм життя, тому у сільського жителя менше, ніж у міського, психологічних перевантажень, більш прості форми

спілкування.

Сучасне село характеризується щільністю населення, невеликою кількістю мешканців у віддалених населених пунктах. У сільській місцевості немає анонімності спілкування, соціальні ролі формуються слабо. Велике значення мають сильний соціальний контроль спільноти над поведінкою людей, місцеві звичаї, авторитети. Часто село становить замкнену систему.

Таким чином, протягом історії в українському селі формувалася певна система виховання і навчання дітей, яка була адекватною умовам сільського життя, мала певний ритм, який узгоджувався з сільськогосподарською працею і природними умовами.

Сучасне село зазнає на собі негативного впливу неструктурованості економіки, нормативно-правового хаосу, що призводить до його економічного і соціально-культурного занепаду. У цих умовах важливою проблемою є підготовка сільської дитини до життя в умовах економіки перехідного періоду, її адаптації та соціалізації.

У перехідні, як правило, кризові періоди суспільного розвитку, коли метою і призначенням соціальної політики держави є вироблення дієвої системи заходів з соціальної підтримки особливо соціально вразливих верств населення, сільське населення потрапляє у категорію соціальних груп, які потребують пильної уваги держави.

Науковці виокремлюють такі особливості соціальної роботи на селі:

1. Ціннісні орієнтації, психотип сільського жителя, який відрізняється певним консерватизмом, серйозністю, повільністю, схильністю до традицій, терпимістю, невеликими вимогами до побуту, дбайливим ставленням до природи. Потреби, інтереси, запити жителів села, зумовлені сільським способом життя, визначають зміст соціальної роботи, її форми і методи.

2. Соціальні умови життя, праці, побуту, дозволя і, відповідно, проблеми, які породжуються цими умовами.

3. Особливості сільського соціального середовища, якому властиві відкритість життя кожної сім'ї, тісні сусідські зв'язки, збереження традицій

25

общинних взаємовідносин, зайнятість населення переважно сільськогосподарською працею, близькість до природи.

Проте є багато факторів, які значно ускладнюють соціальну роботу на селі.

Обмежений доступ до послуг. Більшість сільських жителів мають обмежений доступ до таких соціальних послуг, як освіта, охорона здоров'я, культура, соціальне забезпечення, психіатрична допомога тощо. Обмежений доступ жителів села до послуг інженерної інфраструктури — водопостачання, газифікації, санітарної очистки, електропостачання, телекомунікацій. Багато сільських жителів, переважно похилого віку, живуть у віддалених селах, де часто немає доріг, магазинів, медпунктів, телефонів. Відставання від міських зручностей у плані комунальної влаштування помешкань і їх газифікації настільки очевидне, що дає змогу говорити про соціальну невлаштованість багатьох сіл.

Низький рівень державної соціальної допомоги. Соціальні служби, як правило, розташовані у містах і райцентрах. Багато сільських жителів взагалі не отримують ніякої соціальної допомоги через брак в общинах професійно підготовлених кадрів, бездоріжжя, відсутності транспортних засобів. Часто соціальною роботою займаються люди недостатньо кваліфіковані. У сільських общинах дуже мало професійно підготовлених соціальних працівників, соціальних педагогів, у той час як потреба у розвитку соціальної роботи на селі найбільша. Послуги інших спеціалістів з соціальної роботи, психологів, психіатрів, лікарів-наркологів, дефектологів, юристів є недосяжними для сільських жителів.

Обмеженість джерел суспільної і приватної підтримки. У сільській місцевості дуже мало активно діючих суспільних організацій соціальної спрямованості. Іноді функцію соціальної допомоги населенню добровільно бере на себе якийсь інститут (школа, церква, сільський клуб, музей). Багато сільгоспідприємств, акціонерних товариств з огляду на важкий соціально-

економічний стан відмежувалися від функціонування соціальних програм. Небагато на селі і представників нової соціальної ланки суспільства — підприємців, які здатні і бажають надати фінансову підтримку розвитку соціальної роботи на селі.

Ізольованість і територіальна віддаленість. Сільські жителі, які належать до однієї сільської адміністрації, часто, проживають на різних територіях, які дуже віддалені одна від одної. Їх значно складніше обслуговувати, враховуючи сільське бездоріжжя і транспортні проблеми. Територіальна віддаленість обчин скорочує можливості професійних контактів, спілкування соціальних працівників з колегами, обмежує їм доступ до нової літератури. Ці проблеми поглиблюються ще й тим, що лише небагато сільських обчин сьогодні пов'язані з містами інформаційно-телекомунікаційними зв'язками. Подібна ситуація може викликати у соціальних працівників відчуття ізоляції і стресу.

Відсутність конфіденційності. У невеликих містах, робочих поселеннях і тим більше селах неможливо підтримувати той рівень конфіденційності, який може бути забезпечений у містах. Соціальні педагоги, соціальні працівники, які проживають на території обслуговування общини, мають неформальні, дружні відносини з клієнтами, відносини, які часто виходять за межі професійних зв'язків. Це утруднює дотримання професійних вимог конфіденційності.

Консерватизм і соціальна інертність. Сільські жителі у зв'язку зі своєю ментальністю і способом життя менш мобільні, ніж жителі міст. Вони важче перебудовуються, не так швидко пристосовуються до нових умов життя. Життя навчило їх недовірко ставитися до новацій, які не завжди приводять до бажаних результатів. Багато з них звикли розраховувати тільки на власні сили. У цілому сільське населення відрізняється від міського низьким рівнем соціальної активності у відстоюванні своїх прав на поліпшення умов життя і більш високим рівнем організованості у період виборчих кампаній.

Низький освітній рівень населення. Рівень освіти сільських жителів

значно нижчий, ніж міських. Це зумовлює менш вигідний стан сільської общини при залученні її до процесу соціального розвитку. Соціальні працівники, соціальні педагоги, особливо вихідці з міст, можуть відчувати труднощі через те, що не можуть захистити від жителів села своє особисте життя, їм важко пристосуватися до ситуації недостатньої анонімності особистого життя.

Зважаючи на це, основними напрямками соціальної роботи на селі є:

- виїзні консультації з розв'язання правових, соціально-психологічних, психологічних, соціальних проблем;
- заходи рекреаційного характеру для дітей та молоді;
- соціальний патронаж для дітей з інвалідністю;
- соціальний патронаж людей похилого віку;
- організація зайнятості сільської молоді;
- проведення просвітницької соціальної роботи серед дітей і молоді щодо попередження негативних явищ в молодіжному середовищі;
- проведення благодійних заходів і акцій.

Завдання та функції соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільській місцевості включають в себе ряд аспектів, спрямованих на підтримку та захист прав та інтересів цільової аудиторії:

1. Підтримка в забезпеченні основних потреб: Соціальні працівники повинні допомагати дітям та молоді отримати доступ до основних потреб, таких як житло, харчування, освіта та медична допомога.

2. Психологічна підтримка: У сільській місцевості можуть бути обмежені можливості для психологічної підтримки. Соціальні працівники можуть надавати консультації та психологічну допомогу дітям та молоді, які потребують підтримки у вирішенні особистісних проблем та конфліктів.

3. Соціальна адаптація: Діти та молодь у сільських районах можуть стикатися з викликами соціальної адаптації через відсутність доступу до культурних та освітніх закладів. Соціальні працівники сприяють їхній адаптації шляхом організації заходів та програм, спрямованих на розвиток

28

соціальних навичок та адаптацію до нових умов.

4. Захист від насильства та зловживання: Соціальні працівники повинні відстоювати права дітей та молоді та забезпечувати їхню безпеку від будь-яких форм насильства та зловживання.

5. Розвиток громади: Соціальні працівники можуть сприяти розвитку сільських громад через організацію заходів та програм, спрямованих на підтримку розвитку дітей та молоді.

Робота соціальних працівників у сільській місцевості має свої особливості і вимагає адаптації до специфіки даного середовища та потреб цільової аудиторії.

1.3 Методи, техніки та форми соціальної роботи з дітьми та молоддю у сільській громаді

Сільська громада є місцем соціального буття дітей та молоді, в ній забезпечуються необхідні умови для їхньої життєдіяльності через соціокультурні, правові, політичні та інституційні механізми. За своєю сутністю соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в сільській громаді є місцевим рівнем соціально-педагогічної діяльності, вона здійснюється із використанням відповідних форм та методів. Наразі вона забезпечується діяльністю державних та недержавних організацій шляхом надання соціальних послуг та впровадження відповідних соціально-педагогічних технологій і методів роботи.

Для підвищення ефективності фахівців соціальної сфери робота в сільській громаді має бути перш за все спрямована на розвиток співпраці, партнерських стосунків між різними соціальними інституціями громади, органами місцевої влади та членами громади в інтересах дітей та молоді.

Наразі соціально-педагогічна робота спрямовує свою діяльність на вирішення соціальних проблем дітей та молоді в місцевих громадах, розроблення та впровадження інноваційних технологій та методів роботи з

29

підростаючим поколінням. Для практичної реалізації методів соціально-педагогічної роботи виокремлюють таке поняття як «форми соціально-педагогічної роботи». Під формою роботи розуміють як одиничні заходи, так і довгострокові види соціально-педагогічної діяльності. Форма, на відміну від методу, виступає способом організації змісту роботи, унаочненням певних способів їх організації. Натомість метод - це шлях, спосіб досягнення мети та розв'язання поставлених завдань. Зупиняючись на соціально-педагогічному аспекті характеристики форм роботи, О. Безпалько, визначає їх як варіанти позитивної активності дітей та молоді, що спрямовані на розв'язання соціально-педагогічних завдань. Автор розкриває/виокремлює специфічні ознаки форм роботи такі як: функціональність, структурність, інтегрованість.

Функціональність вказує на існування таких форм, які забезпечують реалізацію окремих функцій соціально-педагогічної діяльності. Структурність як ознака організаційної форми характеризується специфічними правилами побудови окремих видів організаційних форм. Ще однією особливістю організаційних форм є їх інтегрованість, яка передбачає, що результати, одержані в процесі використання одних форм, сприяють впровадженню інших форм соціально-педагогічної діяльності, що дозволяє об'єднувати їх у єдине ціле соціалізуючого процесу.

Сучасні науковці класифікують форми соціально-педагогічної роботи за такими ознаками:

- за кількісним складом учасників (індивідуальні, групові, масові);
- за домінуючим засобом впливу на клієнта (словесні, практичні, наочні);
- за складністю побудови (прості, складні, комплексні); за часом проведення (довготривалі, короткочасні);
- за місцем проведення (аудиторні, вуличні).

В залежності від позиції взаємодії соціального працівника та клієнта

30

розрізняють форми індивідуальної, групової та масової роботи. Індивідуальна соціальна робота передбачає роботу з конкретним випадком, спрямована на надання допомоги у розв'язанні психологічних, педагогічних, міжособистісних, соціо-економічних проблем.

Така робота дає можливість враховувати особливості розвитку, фізичного і духовного стану: рівень підготовки, інтересів і потреб, життєвий досвід клієнта. Сенс індивідуальної соціально-педагогічної роботи зводиться до вирішення проблеми з метою надання підтримки і створення ситуації, що спонукає клієнта проаналізувати ситуацію та викликає бажання подолати ЖИТТЄВІ перешкоди.

В основу такої роботи покладено механізм адаптації клієнта до життєвої ситуації, який включає в себе: встановлення первинної комунікації, вивчення та аналіз проблемної ситуації, визначення мети та завдань спільної роботи, оцінка процесу та результату роботи.

В основі здійснення індивідуальної соціальної роботи закладено завдання корекції взаємостосунків індивіда із соціальним оточенням і з собою. Основними формами індивідуальної роботи в соціально-педагогічній практиці є:

- зустріч,
- інтерв'ювання,
- консультація,
- співбесіда,
- доручення.

Суть групових форм організації соціально-педагогічної роботи полягає у тому, що в процесі міжособистісної взаємодії у спеціально організованих групах, людина набуває особистісного досвіду поведінки в мікросоціумі, що сприяє розв'язанню її проблем. Група лише допомагає усвідомити емоційний стан, почуття, сформувані готовність до відповідальності особистості за своє майбутнє та життя у цілому, а не пропонує еталон поведінки.

Підсумком роботи групи має стати реабілітація кожного у власному

31

сприйнятті, думках, почуттях, прийнятті реального життя, відновлення гідності та оптимізму. В залежності від мети, групи у практиці соціальної та соціально-педагогічної роботи поділяють на такі види:

- групи відновлення,
- освітні групи,
- групи самопомоги,
- терапевтичні групи та інші.

До найбільш розповсюджених групових форм соціально-педагогічної роботи належать: бесіда, дискусія, диспут, гурток, секція, вікторина, турнір. Найбільш поширенні з масових форм організації соціально-педагогічної роботи – це тематичні місячники, тижні, Дні -свята, мітинги, вуличні акції, дискотеки, спортивні свята, вулична робота. Особливостями та перевагами масових форм роботи є те, що вони:

- мають комплексний характер, що дозволяє у межах однієї форми роботи використати позитивне багатство;
- охоплюють представників майже всіх груп населення;
- дозволяють учасникам відчувати радість від причетності до спільної, значущої справи;
- створюють певне « емоційне поле», яке охоплює всіх учасників і здійснює позитивний вплив.

Вулична робота здійснюється у формі рейдів, виїзних консулт-пунктів, ПУНКТІВ соціальної підтримки, ігротек, вуличної ходи, вуличного театру тощо. Діяльність є специфічною формою суб'єкт – суб'єктних взаємин, вона виступає як спосіб взаємодії людей. Розглядаючи форму діяльності як процес вирішення проблем в соціально-педагогічній діяльності можна виділити наступні форми роботи:

- соціально-педагогічна допомога,
- соціально-педагогічна діагностика,

- соціально-педагогічна підтримка,
- соціально-педагогічна профілактика,
- соціально-педагогічна реабілітація,
- соціально-педагогічна проектування,
- посередництво між особистістю і потенціалом соціуму,
- соціально-педагогічний моніторинг,
- медико-психолого-педагогічний консиліум.

Всі ці форми діяльності в суспільстві тісно переплітаються, доповнюючи один одного і формують єдину цілісну систему людського життя. Метод розглядають як сукупність підходів, прийомів, операцій практичного чи теоретичного характеру. Також його визначають як найкоротший шлях досягнення оптимальний результатів, що відповідають поставленим цілям.

Методи соціально-педагогічної роботи – це сукупність прийомів і способів, які використовуються для стимулювання і розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв'язання проблем клієнтів та досягнення різноманітних професійних завдань соціального педагога. У соціально-педагогічній роботі метод виконує подвійну роль, з одного боку, він виступає як спосіб, шлях пізнання і застосування знань, що вироблені в науках про життєдіяльність людини і в соціальній практиці, а з іншого, це конкретна дія, що сприяє якісній зміні об'єкта чи суб'єкта.

У класичній літературі методи соціальної та соціально-педагогічної роботи класифікують за такими групами:

- загальні (філософські),
- загальнонаукові,
- спеціальні наукові (організаційні, педагогічні, психологічні,

соціологічні).

Загальні (філософські) методи існують як єдність світоглядної методологічної позиції суб'єкта соціальної роботи в різних видах діяльності, яка визначає шлях, спосіб пізнання і перетворення дійсності, мислення. Метод матеріалістичної діалектики є одним із основних методів соціального пізнання, його сутність полягає у тому, що процес виявлення і осмислення фактів, подій, явищ ґрунтується на відбитті у свідомості дослідника об'єктивної діалектики самої соціальної дійсності.

Діалектика як метод наукового дослідження розширює можливості спеціаліста щодо соціального передбачення та прогнозування, тому що дозволяє віднайти найбільш глибокі причини і зв'язки подій, що відбуваються, визначити їх внутрішні закономірності і внаслідок цього окреслити тенденції, що в них зароджуються. Як і в будь якій галузі суспільної діяльності у соціальній та соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю активно застосовують загальнонаукові методи, вони визначають деякі аспекти процесу пізнання і перетворення світу: наукової абстракції, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, єдності спільного та особливого, історичний, пересування від простого до складного, єдності якісного та кількісного аналізу, генетичний, конкретно-соціологічний, формалізації, аналогії, системно-структурний.

До групи спеціальних наукових методів відносять методи які притаманні тій чи іншій системі знань специфічні способи пізнання і перетворення окремих сфер суспільного життя. Серед них розрізняють організаційні (адміністративні), соціально-економічні, педагогічні, психологічні та соціологічні методи, специфічні методи соціально-педагогічної роботи. Організаційні (адміністративні) методи соціально-педагогічної роботи включають в себе:

-регламентування (розробка й уведення у дію організаційних положень, обов'язків для виконання в органах управління соціальними службами та установами);

34

-нормування (установлення нормативів з обмеженнями, що виступають орієнтирами в діяльності соціального працівника (соціального педагога);

- інструктування (роз'яснення, консультування та інформування).

Дані методи розглядаються в контексті управлінського аспекту організації діяльності структури соціально-педагогічних служб та інших соціальних інститутів. На основі нормативно -правової документації організаційні методи закріплюють права та повноваження, обов'язки, відповідальність кожної ланки в органах управління соціальними установами й організаціями, також вони дозволяють здійснити оперативне втручання, уточнення і вирішення епізодичних завдань. Під соціально-економічними методами соціально -педагогічної роботи розуміють усі існуючі засоби, за допомогою яких фахівці здійснюють вплив на матеріальні, моральні, сімейні, національні та інші соціальні інтереси та потреби клієнта. Сюди відносять натуральну та грошову допомогу, моральне заохочення клієнта, встановлення пілг, здійснення патронажу, соціального супроводу, допомоги в побутовому обслуговуванні.

Група педагогічних методів охоплює такі методи виховання: формування свідомості, організації діяльності, стимулювання і заохочення позитивної суспільної поведінки, самовиховання. Методи формування свідомості спрямовані на формування певних понять, оцінок, суджень, світогляду особистості, в соціально-педагогічній роботі активно застосовуються:

-переконання (вплив на раціональну сферу особистості за допомогою логічно аргументованої інформації з метою підсилення чи зміни поглядів, установок, оцінок у об'єкта впливу);

-навіювання (вплив на особистість, заснований на некритичному сприйманні інформації об'єктом впливу);

-приклад (свідоме відтворення особистістю певних способів поведінки).

Методи організації діяльності розглядаються як способи закріплення, формування позитивного досвіду, поведінки особистості, відносин, дій та вчинків. До цієї групи відносять:

- доручення (управлінські та виконавські, постійні та тимчасові (змінні), індивідуальні та групові);
- соціальне навчання та закріплення позитивного досвіду (тренування, створення виховуючи ситуацій);
- формування громадської думки;
- гра (ділова, рольова, тематична ігрова програма, вулична ігротека).

До групи методів стимулювання діяльності належать методи позитивного (заохочення, схвалення) підкріплення, негативного підкріплення, змагання. Ці методи спрямовані на стимулювання особистості до покращення чи зміни своєї поведінки, розвитку мотивації на соціально схвалені способи та види діяльності.

Методи самовиховання сприяють свідомій зміні людиною власної особистості відповідно до суспільних вимог та особистісного плану самовдосконалення. До цієї групи належать методи самооцінки, самоорганізації, самоконтролю та самокорекції. З метою діагностування особливостей індивіда, групи, організації психотерапевтичної і психокорекційної роботи в соціально-педагогічній діяльності активно застосовуються такі психологічні методи:

-Психодіагностичні: тестування (тести інтелекту та здібностей, малюнкові та проєктивні тести, особистісні опитувальники, соціометрія);

-Психотерапевтичні: психодрама, соціодрама, соціально-психологічний тренінг; психотерапія (сімейна, ігрова, психосоціальна, поведінкова, арттерапія, епістолярна, казкотерапія);

Психологічне консультування. Для збору інформації щодо окремих соціальних проблем і визначення ставлення людей до них, у соціально-педагогічній практиці використовуються соціологічні методи: спостереження,

опитування (інтерв'ювання, анкетування, фокус-групи), біографічний метод, метод аналізу документів (традиційний аналіз, контент -аналіз), експертна оцінка. Серед специфічних методів соціально -педагогічної роботи вчені О. Безпалько, І. Зверева, Г. Лактіонова, А. Капська відносять такі:

- Метод вуличної роботи – спрямований на поліпшення становища та здоров'я «вуличних» категорій дітей і молоді шляхом привнесення та додавання до середовища, де вони змушені жити, того, в чому вони мають потребу; спонукання дітей і підлітків до встановлення відносин з тими, хто піклується про них, а також з тими, хто може допомогти їм в організації змістового дозвілля;

- Метод «рівний -рівному» - це спосіб надання і поширення достовірної інформації шляхом довірливого спілкування людей у межах організованої (акції, тренінги) та неформальної соціальної роботи (спонтанне спілкування), яку проводять спеціально підготовлені підлітки та молоді люди;

- Аналіз соціуму – збір статистичних даних, за допомогою яких можна охарактеризувати життєву ситуацію населення у певному соціумі (дані про кількість дітей і молоді, осіб з особливими потребами, осіб девіантної поведінки, прорізні типи сімей, соціальні служби, громадські організації) .

Класифікації методів, що існують у вітчизняній практиці соціальної роботи досить різноманітні, але все ж вимагають подальшого уточнення та вивчення. Тож, С. Косянчук та В. Сидоров спробували інтегрувати існуючі класифікації методів соціальної роботи за трьома класифікаційними ознаками:

- Ступінь спільності клієнтів (метод індивідуальної, групової соціальної роботи, метод соціальної роботи в громаді(общині));

- Зміст і характер соціальної роботи (група соціально-економічних, група організаційно-розпорядчих, група психолого-педагогічних методів соціальної роботи);

- Сфера застосування (метод стимулювання і залучення до дії, метод

37

репродукування, метод закріплення та збагачення, метод сприяння творчості).

Розкриваючи сутність методів першої групи, Н. Матвійчук пропонує методи соціальної роботи в громаді розглядати як методи соціальної роботи в мікросоціальному середовищі, що більшою мірою відповідає традиціям вітчизняної науки. Характерною ознакою методів індивідуальної соціальної роботи є те, що вони реалізуються в ситуації «один на один», коли соціальний працівник разом з клієнтом вирішує його особисті й соціальні проблеми. Розглянемо найпоширеніші методи цієї групи. Метод вирішення проблем, розроблений Х. Перлман, який ґрунтується на базовому постулаті психодинамічної концепції, згідно з яким людське життя є «проблемно-вирішальним процесом».

Методи соціальної роботи в мікросоціальному середовищі спрямовані на професійну допомогу індивідам, групам, колективам, що проживають на одній території та мають спільні, подібні проблеми. Широко використовуються в соціально-педагогічній роботі методи, що класифікуються за ознакою змісту й характеру соціальної роботи. Вчинки людини зумовлюються не тільки нею особисто, також вони залежать від соціально-психологічних явищ: громадська і групова думка, настрої, смаки, захоплення, люди. Формуючись в результаті спілкування, вони набувають відносної самостійності і для людей стають орієнтиром, зразком для наслідування, формою контролю. Так виникає механізм соціальної саморегуляції. Досить часто виникає розрив між суспільними нормами і груповою свідомістю, психологією та культурою. Соціальне мікросередовище може зав'язувати людині хибні, шкідливі погляди і зразки поведінки, ізолювати індивіда від суспільних цінностей та норм. Це може стати причиною девіантної форми поведінки. Тому соціальному працівникові який працює з дітьми та молоддю необхідна наявність певних вмінь та здібностей, щоб впливати не тільки на людину, а й на соціально-психологічні явища, що панують у її соціальному мікросередовищі. Для

38

цього використовують соціологічні дослідження, спостереження, соціально-психологічну діагностику, навчання, інформування, гуманізацію умов навчання, праці та побуту, залучення до праці, заохочення самовиховання, стимулювання культурного розвитку, вияву творчих можливостей особи, спираючись на позитивний приклад ровесників, прогресивні традиції, звичаї та інші психолого-педагогічні методи та засоби. Методи цієї групи – вивчення результатів діяльності(біографічний), соціальна терапія, сподівальний метод. До методів соціального діагнозу (соціальної діагностики), за І. Зайнишевим, належать:

- Збирання відомостей про чисельність, склад і динаміку населення;
- Вивчення історії заселення і освоєння цієї території, зміна складу місцевого населення, його занять і традицій;
- Інформаційно-цільовий аналіз документів, статей із місцевої та центральної преси, матеріалів електронних засобів інформації, листів, скарг;
- Аналіз соціально-просторового розподілу і динаміки народжуваності і смертності населення, залежність якості життя від природних і соціальних факторів.

Метод втручання у критичних випадках уперше застосовувався у США у 1847р., коли церква захистила дитину, яка зазнала насилля у сім'ї. У країні стали створюватися товариства із захисту дітей проти жорстокого поводження з ними. Метод роботи зі спільнотою є засобом координації традиційних методів і соціально-політичним засобом задоволення інтересів, потреб, очікувань громадян. Ці методи з'ясовують сутність її тим проблем, аналізують причини, розробляють плани, стратегії, залучають необхідні ресурси, виявляють лідерів, регулюють стосунки між членами громади для полегшення зусиль.

Метод роботи на вулицях – відкритий метод соціальної роботи, зорієнтований на проблеми вулиці та розв'язання їх запобіжними заходами: попередження виникнення груп молоді, через установавання випадкових контактів з ними у періоди зборів і проведення дозвілля;

39

визначення потреб і проблем вуличних груп молоді та надання їм відповідної допомоги – індивідуальної чи групової; запобігання чисельному зменшенню груп–ризиків, сприяння їхньому зникненню і спрямування їхньої активності у менш агресивний напрям; відбір безпритульних підлітків, спроба залучити їх у молодіжні групи, які перебувають під педагогічною опікою соціальних працівників; пошук приміщень для груп молоді та організація і проведення екскурсій для прискорення процесу їхньої соціалізації або ресоціалізації; установлення контактів із наркоманами, переадресація їх у відповідні заклади і до відповідних фахівців; залучення підлітків до підтримки однолітків, формування загонів добровільних помічників соціальних педагогів та працівників. Розглянувши характерні ознаки різних форм та методів соціально-педагогічної роботи, необхідно звернути увагу на те, що на свідомість і поведінку людини впливає багато взаємопов'язаних факторів, тому всі форми та методи необхідно застосовувати комплексно. Всі вони ефективні лише за одночасного застосування, а не ізольовано. Це підтверджує необхідність комплексного підходу як принципу використання форм та методів соціальної роботи з дітьми та молоддю.

Методи та техніки соціальної роботи в сільських районах повинні бути адаптовані до специфіки цього середовища. Деякі з них включають:

1. Мобільні соціальні служби: Цей метод передбачає виїзд соціальних працівників безпосередньо до місця проживання цільової аудиторії для надання соціальної допомоги та консультацій.

2. Спільнотна робота: Робота з місцевими громадами та лідерами для сприяння розвитку ініціатив, спрямованих на поліпшення умов життя дітей та молоді.

3. Групова робота: Організація групових заходів та програм для дітей та молоді з метою розвитку соціальних навичок та підтримки психологічного благополуччя.

4. Індивідуальна робота: Надання індивідуальної соціальної допомоги

40

та консультацій дітям та молоді з урахуванням їхніх унікальних потреб та ситуації.

5. Партнерство з іншими організаціями: Співпраця з місцевими та регіональними організаціями для забезпечення комплексної підтримки дітям та молоді.

Ці методи та техніки дозволяють соціальним працівникам ефективно взаємодіяти з дітьми та молоддю в сільських районах, сприяючи їхньому повноцінному розвитку та підтримці.

РОЗДІЛ 2

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

2.1. Економічні та соціокультурні аспекти

Ефективність соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільських районах може бути спричинена різними факторами, серед яких:

1. Доступність до послуг: Наявність соціальних служб та програм, а також їх доступність для мешканців сільських районів, впливає на ефективність роботи. Важливо, щоб діти та молодь мали можливість отримати необхідну підтримку та допомогу без зайвих перешкод.

2. Економічний статус сімей: Економічне забезпечення сімей може впливати на їхню здатність забезпечувати дітей та молодь необхідними ресурсами і підтримкою. Соціальні працівники повинні враховувати цей аспект при плануванні інтервенцій.

3. Соціокультурні особливості: Традиції, цінності та норми спілкування в сільських громадах можуть впливати на сприйняття соціальних послуг та програм. Розуміння цих особливостей допомагає соціальним працівникам адаптувати свою роботу до місцевих умов.

4. Доступність інфраструктури: Розвиток інфраструктури в сільських районах, такий як школи, медичні заклади та культурні центри, може

41

полегшити доступ дітей та молоді до освіти, медичної допомоги та розважальних заходів.

5. Участь громади: Активна участь місцевих громад у плануванні таї реалізації соціальних програм може підвищити ефективність роботи, оскільки це дозволяє краще враховувати потреби та унікальність кожної громади.

Ці фактори можуть бути ключовими для успішної роботи з дітьми та молоддю в сільських районах і повинні бути уважно розглянуті під час планування та реалізації соціальних програм.

Ефективність соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільських районах може бути визначена різними факторами, включаючи економічні та соціокультурні аспекти:

1. Економічні умови: Економічна ситуація в сільських районах може впливати на доступність ресурсів для соціальної роботи, включаючи фінансування програм та послуг, а також можливість отримання роботи для молоді.

2. Соціокультурні особливості: Культурні та соціальні норми сільських громад можуть впливати на ефективність соціальної роботи, включаючи ставлення до питань, які стосуються дітей та молоді, і готовність сприймати соціальні послуги.

3. Доступність соціальних послуг: Наявність соціальних служб та програм у сільських районах може бути обмеженою, що ускладнює доступ дітей та молоді до необхідної підтримки та послуг.

4. Участь громади: Активна участь місцевої громади у плануванні та реалізації соціальних програм може покращити їхню ефективність та сприяти більш широкому прийняттю серед мешканців.

5. Умови праці соціальних працівників: Умови праці соціальних працівників у сільських районах, такі як недостатність персоналу та відсутність професійного навчання, можуть впливати на якість надання соціальних послуг.

Ці фактори важливі для врахування при плануванні та реалізації соціальних програм з дітьми та молоддю в сільських районах для досягнення максимального ефекту та підтримки цільової аудиторії.

2.2. Доступність соціальних послуг

Україна перебуває на етапі кардинального реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Реформа децентралізації влади передбачає створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), передачу повноважень та бюджетів з центру «на місця» та розвиток ініціативи територіальних громад. Важливим фактом є те, що в умовах децентралізації на об'єднані територіальні громади буде покладено вирішення значної частки соціальних питань, зокрема питання освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо. Тому, сьогодні особливої актуальності набуває обговорення питання якісного надання та наближення соціальних послуг до осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах і потребують допомоги в умовах об'єднаної територіальної громади.

При обговоренні механізмів реалізації процесу децентралізації соціальних послуг експерти (Л. Белкіна, Л. Калугіна, Р. Колбас, Г. Кучер, В. Литвинюк, С. Мельник, І. Пінчук, О. Сивопляс, Л. Скоропала, О. Суліма, Н. Якимчук) дійшли до висновку, що створення Центру соціальних послуг / Територіального центру соціальних послуг, який би діяв на рівні об'єднаної територіальної громади та надавав послуги громадянам за принципом «єдиного вікна» «на місцях» було б раціональним шляхом вирішення цієї проблеми. Актуальним питанням є аналіз особливостей надання соціальних послуг населенню в умовах існування об'єднаної територіальної громади.

Доступність соціальних послуг в сільській місцевості може бути обмеженою через ряд факторів. Деякі з них включають:

1. Віддаленість: Сільські райони часто розташовані віддалено від центрів, де надаються соціальні послуги. Це може створювати труднощі у доступі мешканців до необхідних послуг.

2. Недостатність ресурсів: У сільських районах може бути обмежена кількість соціальних працівників та обмежені можливості фінансування програм соціальної роботи.

3. Недостатня розвиненість інфраструктури: Відсутність відповідної інфраструктури, такої як транспортна мережа або медичні заклади, може ускладнювати надання соціальних послуг.

4. Низький рівень освітленості: Низький рівень освітленості в сільській місцевості може впливати на безпеку та доступність соціальних послуг, **ОСОБЛИВО** у вечірні години.

5. Традиційні стереотипи та уявлення: У сільських громадах можуть існувати традиційні уявлення про роль та функції соціальних працівників, що може впливати на їхню можливість надавати ефективні послуги.

Для покращення доступності соціальних послуг у сільській місцевості можна взяти такі заходи, як розширення мережі соціальних служб, організація мобільних бригад для надання послуг на місцях, підвищення кваліфікації місцевого населення у сфері соціальної роботи тощо.

2.3. Психологічні та педагогічні аспекти

Психологічні та педагогічні аспекти грають важливу роль у роботі з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості. Ось деякі з них:

1. Розуміння особливостей сільського середовища: Психологи та педагоги повинні розуміти специфіку життя в сільських районах, включаючи віддаленість, недостатність інфраструктури та вплив соціокультурних факторів.

2. Адаптація методів до умов сільської місцевості: Педагоги та

44

психологи повинні адаптувати свої методи та підходи до особливостей сільського життя, зокрема, враховувати різноманітність в розвитку дітей та доступність ресурсів.

3. Сприяння соціальній адаптації: Психологи та педагоги можуть сприяти соціальній адаптації дітей та молоді в сільських районах, сприяючи розвитку соціальних навичок та підтримці в їхній інтеграції в громаду.

4. Психологічна підтримка: Психологи забезпечують психологічну підтримку дітям та молоді, які можуть стикатися зі стресом або складними життєвими ситуаціями.

5. Співпраця з громадою: Педагоги та психологи співпрацюють з місцевими громадами для підтримки розвитку дітей та молоді, організації заходів та програм, спрямованих на їхній розвиток.

Ці аспекти допомагають психологам та педагогам ефективно працювати з дітьми та молоддю в сільській місцевості, сприяючи їхньому гармонійному розвитку та соціальній адаптації.

РОЗДІЛ 3
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В
СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Сільська громада, її ознаки та структура

Людина виступає істотою соціальною, її саморозвиток, самоактуалізація відбувається в середовищі її проживання – у сім'ї, в спілкуванні з друзями, сусідами, в освітньо-виховному закладі, у виробничому колективі. Соціальне становлення особистості відбувається за умови участі в діяльності різних соціальних інститутів та спільнот, до них можна віднести громаду як соціальне утворення. У зв'язку з воєнними діями, соціально-політичними змінами, що відбувалися в нашій державі, соціальна робота в громаді набула **НОВОГО** значення. Реформування адміністративно-територіального устрою, децентралізація влади, створення об'єднаних територіальних громад, розподіл та делегування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування сприяють розвитку соціальної роботи та системи надання соціальних послуг населенню, включаючи дітей та молодь. Фахівці соціальної сфери впливають на громади й зазнають від них постійного впливу. Отже, щоб кваліфіковано надавати допомогу, втручатися в ситуації, які викликають труднощі в громаді, що є одним із завдань соціальних працівників, їм потрібно бути обізнаним з визначенням громади, її різновидами, формальними й неформальними характеристиками її структури [16].

У цьому випадку особливого значення набуває виокремлення визначення «громада» як ключового елементу у здійсненні соціальної роботи у сільській громаді. Поняття «громада» існує досить давно та є досить суперечливим. Соціологи, психологи, історики, соціальні працівники дають свої тлумачення 10 цього явища, маючи свої погляди на його сутність,

46

характеристики чи ознаки. Офіційно в нашій державі вживають поняття «територіальна громада». Конституція України розглядає її як первинний суб'єкт місцевого самоврядування. Окреслення поняття «територіальна громада» як важливого суб'єкта місцевого самоврядування в Україні та його нормативне закріплення відбулося з прийняттям Конституції України у 1996 р. У законі «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [13].

Первинно, дослідженням громади займалися соціологи та історики. У соціології поняття «громада» використовується для опису об'єднань / спільнот людей, які виникають або існують у межах конкретних груп або територіальних одиниць з метою соціальної взаємодії. В соціології громада переважно розглядається як спільнота – об'єднання людей з метою соціальної взаємодії. При цьому зазначається, що в основі утворення й функціонування соціальних спільнот лежать різноманітні чинники, особливості та ознаки: суспільний поділ праці; сфера й характер діяльності; стабільність інтересів, потреб, цілей, завдань; походження; культура; менталітет. Термін «спільність» підкреслює асоціативний, сумісний, спільний характер життєдіяльності людей, які об'єднані на основі певних спільних рис і ознак, зв'язків, що обумовлює багатоманіття форм соціальних спільностей. На думку О. Батанова, територіальна громада це територіальне суспільство, що складається з фізичних осіб, які постійно проживають і працюють на території села чи добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл, селища чи міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, нерухоме майно на даній території, платять комунальні податки і пов'язані територіальними та особистісними зв'язками системного характеру [10]. За твердженням І.Бутка, громада «це люди, які

мешкають у певних територіальних межах та об'єднані спільними інтересами». М.Баймуратов та В.Григор'єв зазначають, що територіальна громада – це «сукупність фізичних осіб, які постійно мешкають на певній території та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру». [14] Автором монографії «Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи» В.А.Овчаренко територіальна громада визначається як «спільність жителів, об'єднаних шляхом природного розселення і постійним проживанням в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, за яким Конституцією та законами України визнане право вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України» [15]. На думку соціологів В.Скуратівського, Т.Титаренка, М.Шевченка, основними чинниками, що визначають, характеризують, впливають на утворення і функціонування громади належать: поділ праці; спільних характер та сфера життєдіяльності, зв'язки; єдність рис, ознак і цінностей, інтересів та потреб; однакового походження, культура і сумісний менталітет; єдність території; подібність побуту, схожість психології мислення і поведінки, взаємопов'язаність економічних, політичних, соціальних та юридичних відносин, єдністю цілей, поглядів, смаків, звичок. Ю. Сурмін виділяє в громадських об'єднаннях три види спільнот.

За його визначенням, громадою є автономна соціальна надструктура, що об'єднана перманентною спільною діяльністю. Під місцевим співтовариством він розуміє певну незалежну частину товариства, характерною рисою якої є її локальна цілісність, іншими словами – це жителі певної місцевості. Незалежність такої частини товариства відносна. Соціально-територіальною спільнотою Ю.Сурмін називає територіально-об'єднану сукупність людей, що формується на основі соціально-територіальних розбіжностей у специфічне соціальне утворення. Дана спільнота виступає носієм локально виявлених зв'язків і відносин які панують у даному співтоваристві [17].

48

праць, в них поняття «грумада» застосовується для позначення самоврядної виробничої та соціальної групи. В той же час дослідники історики виділяють дві форми існування громад: первісну і селянську. В історії української державності «грумада» у більшій мірі характеризує саме селянські, землеробські громади. З великою імовірністю можна стверджувати, що сільські громади існували ще за часів слов'янських племен, які заселяли територію сучасної України. Племена склалися з окремих сімейних спільнот, які утворювали общини. Для позначення «грумади» використовувалися поняття «верв», «мир», «сіло», «люди»[16]. Схожої думки з істориками щодо визначення «грумади» юристи і державотворці, вони аналізують це поняття у контексті дослідження актуальних проблем у теорії і практиці місцевого самоврядування. Досліджуючи питання децентралізації влади та надання додаткових повноважень орган місцевого масо врядування, Д.Барнс подає декілька категоріальних дефініцій при визначенні поняття «грумада».

Зокрема, науковець вважає, що «грумада» - це: історично утворена спільнота людей із спільними традиціями, сукупністю соціальних соціальних взаємодій, які будуються на основі родинних стосунків, характеризуються проживанням на одній території, належністю до певної соціальної групи; спільних колективний споживач послуг персоніфікованого та індивідуалізованогої характеру, що задовольняють існуючі потреби та інтереси; виробник публічних послугу залежності від владних повноважень й участі органів місцевого самоврядування у життєдіяльності людей. Д.Барнс наголошує, що громада «має здатність впливати на місцеве суспільне життя та своєю владою репрезентувати місцеве населення, а також наділяти його певними повноваженнями». Дідух О.А. стверджує що громади існують повсюди, проте сам термін «грумада», з одного боку, вживають для позначення особливих форм спільної взаємодії; а з іншого – він означає щось позитивне й цінне в суспільних відносинах, хоча представники різних ідеологій розходяться в розумінні «цінного». Громада

49

яка об'єднує людей, котрі мешкають в одній географічній місцевості, - це територіальна громада. Історичне розуміння громади пов'язане саме з належністю до певної географічної місцевості. Громада за інтересами об'єднує людей, котрі мають спільні проблеми, або людей, які мають спільні інтереси, соціальні зв'язки або характеристики. До них можна віднести громади за етнічною/національною ознакою, які нині здебільшого не проживають компактно, її все ж люди певних національностей відчувають деяку, «віртуальну» межу, яка відокремлює цю групу від інших [11]. Проаналізувавши наукову літературу дійшли висновку про існування у практиці та науковій теорії різноманітних підходів до трактування суті «громади». Однак можна стверджувати, що усі проаналізовані нами визначення вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, присвячені дослідженню означеного феномену, можна структурувати у дві групи ті, для яких поняття «громада» - локальна соціальна спільнота, особлива форма спільної взаємодії та ті, для яких – «громада» - об'єднання людей за інтересами, ідеями, покликом, цінностями. Безперечно проблемно стверджувати про існування громади, якщо самі представники громади не відчувають своєї приналежності до неї.

Приналежність до певної громади може бути територіальною, коли особа проживає на території громади, в межах її кордонів і відчуває особистісне членство у громаді. Приналежність може туби символічною, коли особа проживає на території громади, проте відчуває свою приналежність до декількох спільнот (професійної, релігійної, освітньої, тощо), що характеризується як індивідуальне членство у множинних громадах. Більшість людей є одночасно членами територіальних і не територіальних тобто символічних громад. У сучасному світі членство в територіально визначеній громаді є швидше правовим статусом громадянина, однак це ще не може свідчити про його ідеологічну приналежність до громади, в якій він проживає. Ідеально, коли особа ідеологічно та територіально асоціює себе із певною конкретною громадою

50

[16]. Отже, можна відзначити, що єдиного визначення та розуміння це поняття не набуло, однак, варто відзначити спільні ознаки цього феномену: - розуміння громади як сукупності осіб, що мешкають разом у межах певної території; - наявність між цими особами певних зв'язків та відносин; - наявність у цих осіб певних спільних інтересів; - наявність певних прав і повноважень для вирішення проблеми спільної для цієї сукупності осіб. О. Мороз, підсумовуючи напрацювання сучасної науки, дещо ширше визначає основні ознаки територіальної громади: - спільна територія існування(може включати проживання, роботу, володіння нерухомим майном); - спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності; - соціальна взаємодія в процесі реалізації цих інтересів; - психологічна само ідентифікація кожного члена з громадою; - спільна комунальна власність; - сплачування комунальних податків [14]. Варте уваги цілісне і системне окреслення науковцем М. Баймуратом основних ознак громад, деякі з них уже стали законодавчо закріпленими, серед яких:

- Територіальна

– спільне проживання осіб (жителів), які входять у громаду на певній території, у межах певної адміністративно-територіальної одиниці

– село, селище, місто (ч.1.ст.140 Конституції України);

- Інтегративна

– територіальна громада виникає на основі об'єднання всіх жителів, що проживають на певній території, незалежно від того, чи є вони громадянинами даної держави, а також іноземні громадяни, особи без громадянства, які постійно проживають на певній території. Можливе включення в територіальну громаду біженців і переміщених осіб (за ст.1 Закону України « Про місцеве самоврядування України»);

- Інтелектуальна – основою конституювання територіальної громади є спільні інтереси жителів, які мають специфічний характер і виявляються у вигляді широкого спектру системних індивідуально-територіальних зв'язків, що виникають між ними (основний об'єкт діяльності громади – питання

51

місцевого значення – ч.1 ст.140 Конституції України);

- Майнова

– територіальна громада є суб'єктом права комунальної власності (їй належить рухоме нерухоме майно, прибутки місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси які є власністю відповідних територіальних громад, ч.1 ст.142 Конституції України); - Фіскальна

– члени територіальної громади є платниками місцевих податків і зборів (ст.67 Конституції України; ст. 4,6,15 Закону України «Про внесення змін у Закон України «Про систему оподаткування» від 18 лютого 1997р.) [12]. Нинішню громаду розглядають не тільки як певну територію чи просто сукупність людей, не тільки як систему владних стосунків, а й як ідеальну конструкцію, символ, що втілює уявлення людей про певні форми соціального життя. Дана конструкція являється соціальною, тому що ґрунтується на підтримці, однотайності та взаєморозумінні людей, що створює позитивний заряд енергії й об'єднує соціальні зв'язки. Громада як 16 може мати певні межі, так може бути і без них, але вона відіграє значну роль, оскільки виконує функції, необхідні для виживання людства. У той же час структура громади важко піддається визначенню. Вона не має жорсткого підпорядкування, ієрархічної побудови, але завжди можна знайти конфліктні ситуації, відкриті чи приховані [18]. Розрізняють формальні та неформальні характеристики структури громади. У випадку територіальної громади, то до формальних характеристик належить інформація щодо органів масової влади, шкіл, церков/релігійних організацій, засобів масової інформації, розташованих на її території. Важливими є також демографічні дані громади: статистика, яка дає уявлення про склад населення, рід занять, стан здоров'я, а також інформація щодо адміністративних меж громади. До неформальних характеристик громади відносять інформацію щодо існуючих соціальних угруповань, наприклад, релігійних, політичних, расових, класових, культурних чи субкультурних. Історично місцеві громади спиралися на дві структури: суспільні збори та громадські асоціації. Дані

52

структури створювали в місцевій громаді «суспільний простір». Для соціального працівника потрібна співпраця з такими громадськими асоціаціями та розвиток місцевих ініціатив у громаді, аби « суспільний простір» сприяв розв'язанню або мінімізації соціальних проблем і конфліктів [19]. Структура та членство у територіальній громаді є більш - менш зрозумілим: мапи населених пунктів дають уявлення про географічні межі громади; групи в громаді виникають у певних мікрорайонах (будинках, вулицях). Більшість громад за інтересами самі визначають критерії того, хто належить до них, а хто – ні. Таким критеріями можуть бути походження, прізвище, релігія та відвідування якоїсь церкви, спільна історія тощо. Через те структура громади за інтересами відрізняється від структури територіальної громади. Вона може бути й дещо більш ієрархічною або ж БІЛЬШ хаотичною. Таким чином, ми дійшли висновку, що термін «громада» стосується конкретних людей, певної території, а також досвіду, соціальних стосунків і прагнень. Розрізняють формальні й неформальні характеристики громад. Формальні характеристики:

- інформація про адміністративні межі громади;
- інформація про органи місцевої влади, школи, релігійні організації, засоби масової інформації, розташовані на території громади;
- демографічні дані: склад населення, рід занять, стані здоров'я тощо.

Неформальні характеристики:

- основні цінності, традиції;
- існуючі соціальні угруповання, такі як, релігійні, політичні, культурні чи субкультурні;
- рівень замученості, почуття належності до громади;
- рівень задоволення конкретними проявами життя у громаді;
- уявлення про потреби різних груп громади;
- стосунки між членами громади, їх групами;

- інституції, що мають найбільше влади та впливу;
- статус та роль соціальних служб;
- рівні та канали комунікації.

Принципово новим підходом є сприйняття людини як частини громади, а не наголошування на формальних ознаках прописки чи належності до трудового колективу, він виходить із визнання прав людини, її свобод, у тому числі, свободи об'єднань, віросповідань, права на участь у прийнятті рішень та розв'язанні наявних проблем [20]. Узагальнюючи вище викладене необхідно зауважити, що поняття «громада» належить до суперечливих ПОНЯТЬ соціологічної науки. Аналіз його сучасного розуміння дозволяє стверджувати, що громади є складним явищем, що дає можливість для багатьох інтерпретацій і залишає чимало відкритих питань. Науковий дискурс щодо громади, як відзначають Т. Семигіна та Д. Лиховид, можна відобразити через окремі теорії та підходи, у яких її теоретичне осмислення пов'язане з науковими теоріями та дисциплінами, що, залежності від основного предмету, вивчають той чи інший аспект соціальних практик у громаді [21].

3.2. Соціальна робота з дітьми та молоддю в громаді

Реформа децентралізації призвела до справді тектонічних змін в українському суспільстві, в органах державного управління, у місцевому самоврядуванні. З 2014 року – з часу ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, була створена значна законодавча база для проведення широкомасштабної реформи місцевого самоврядування. Напрацьований чималий досвід. За останні роки ми спостерігаємо чимало переваг децентралізації. Вже більше 800 об'єднаних громад взяли на себе відповідальність втілювати якісні управлінські рішення. При цьому об'єднані територіальні громади досі

54

зустрічаються з деякими труднощами та проблемами.

Надання соціальних послуг на локальному рівні має своє законодавче підґрунтя, зокрема, Парламент країни ухвалив Закони України «Про соціальні послуги», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Стратегію подолання бідності», «Стратегію сталого розвитку «Україна -2020»», «Національну стратегію у сфері прав людини», «Стратегію реформування системи надання соціальних послуг» і плани заходів щодо її реалізації, відповідно до яких прийнято 15 державних стандартів соціальних послуг і низку документів, що регулюють процес надання соціальних послуг у громадах. Наразі зростає роль громад у вирішенні соціальних проблем територій, груп та окремих громадян в сучасних умовах. Одним із завдань реформування влади у сучасній Україні є забезпечення результативності молодіжної політики та соціальної роботи з дітьми та молоддю. Стан організації дозвілля, відпочинку та оздоровлення дітей у сільській місцевості можна оцінити як кризовий. Майже половина сільських дітей б мають досвід уживання алкогольних напоїв. В останні роки різко стала зростати протиправна поведінка сільських дітей. В тому числі зростає динаміка втягнення дорослими сільських дітей у злочинну та іншу протиправну діяльність. В СІЛЬСЬКИХ громадах все частіше стикаються з проблемою забезпечення прав дітей-інвалідів, через брак спеціалістів та недостатнє матеріально-технічне і програмно-методичне забезпечення такі діти часто залишаються ізольованими від життя, відсутність корекційних класів у школах не дозволяє пройти таким дітям необхідну реабілітацію, отримати освіту знаходячись у межах громади. Наразі розвиток соціальної роботи характеризується активним пошуком нових напрямків роботи, підходів та інноваційних технологій для розв'язання соціальних проблем різних груп населення.

В сьогоденній ситуації виникає гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання дітей та молоді, яка могла б захистити покоління, яке тільки вступає в життя, від руйнівних наслідків

55

кризи, що переживає країна.

Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільській громаді має свої особливості і вимагає комплексного підходу. Ось деякі аспекти, які важливо враховувати:

1. Аналіз потреб громади: Першим кроком у роботі з сільською громадою є вивчення та аналіз її потреб, визначення основних проблем та визначення напрямків діяльності.

2. Розвиток програм та послуг: На основі виявлених потреб розробляються та реалізуються програми та послуги, спрямовані на підтримку дітей та молоді в сільській громаді.

3. Співпраця з іншими організаціями: Важливо співпрацювати з місцевими організаціями, школами, медичними закладами та іншими структурами для надання комплексної підтримки.

4. Залучення громади: Активна участь місцевої громади у плануванні та реалізації програм допомагає забезпечити їхню ефективність та прийняття серед населення.

5. Мобільні соціальні служби: Організація мобільних бригад для надання соціальних послуг безпосередньо на місцях.

6. Психологічна підтримка: Забезпечення психологічної підтримки дітям та молоді в умовах сільської місцевості, де можуть бути обмежені можливості отримання таких послуг.

Робота з дітьми та молоддю в сільській громаді вимагає уваги до конкретних потреб та особливостей цієї громади, а також врахування специфіки сільського життя.

Ось кілька конкретних прикладів програм та послуг, які можуть бути корисними для сільських громад у роботі з дітьми та молоддю:

1. Молодіжні клуби: Організація клубів для молоді, де вони можуть проводити час під керівництвом кваліфікованих працівників, брати участь у різноманітних заходах та програмах.

2. Менторські програми: Створення програм, де дорослі з громади

56

можуть бути менторами для молоді, надаючи підтримку, поради та допомогу в особистісному розвитку.

3. Програми психологічної підтримки: Надання психологічної підтримки для дітей та молоді, які можуть стикатися зі стресом, депресією або іншими психологічними проблемами.

4. Профорієнтаційні програми: Організація програм, які допомагають молоді визначити свої професійні цілі та шляхи досягнення їх.

5. Спортивні та культурні заходи: Організація спортивних та культурних заходів для дітей та молоді, що сприяє їхньому фізичному та соціальному розвитку.

6. Освітні програми: Надання підтримки у навчанні, в тому числі підготовка до школи, допомога у вивченні предметів та підтримка в учбових проектах.

Ці програми та послуги можуть бути адаптовані до конкретних потреб та особливостей сільських громад, сприяючи їхньому розвитку та підтримці молодого покоління.

3.3. Аналіз сучасного стану соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільській місцевості. розроблення рекомендацій щодо вдосконалення програм соціальної підтримки

Аналіз сучасного стану соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільських районах може включати такі аспекти:

1. Доступність соціальних послуг: Оцінка доступності соціальних послуг для дітей та молоді в сільських районах, включаючи наявність соціальних служб, програм та ініціатив.

2. Якість соціальних послуг: Оцінка якості наданих соціальних послуг, включаючи відповідність їхніх програм та ініціатив потребам дітей та

57

молоді в сільських районах.

3. Участь громади: Аналіз рівня участі місцевих громад у розвитку та впровадженні соціальних програм для дітей та молоді в сільських районах.

4. Ефективність програм та ініціатив: Оцінка ефективності соціальних програм та ініціатив у сільських районах у досягненні поставлених цілей та підтримці цільової аудиторії.

5. Співпраця з іншими організаціями: Аналіз співпраці між організаціями, що надають соціальні послуги, та іншими структурами у сільських районах для забезпечення комплексної підтримки дітей та молоді.

6. Проблеми та виклики: Визначення основних проблем та викликів, з якими стикаються діти та молодь у сільських районах, і вироблення рекомендацій щодо їх вирішення.

Цей аналіз може допомогти ідентифікувати потреби та можливості для покращення соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільських районах.

Реформа децентралізації призвела до справді тектонічних змін в українському суспільстві, в органах державного управління, у місцевому самоврядуванні. З 2014 року – з часу ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, була створена значна законодавча база для проведення широкомасштабної реформи місцевого самоврядування. Напрацьований чималий досвід. За останні роки ми спостерігаємо чимало переваг децентралізації. Вже більше 800 об'єднаних громад взяли на себе відповідальність втілювати якісні управлінські рішення. При цьому об'єднані територіальні громади досі зустрічаються з деякими труднощами та проблемами.

Надання соціальних послуг на локальному рівні має своє законодавче підґрунтя, зокрема, Парламент країни ухвалив Закони України «Про соціальні послуги», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Стратегію подолання бідності», «Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»», «Національну стратегію у сфері прав людини», «Стратегію реформування системи надання

58

соціальних послуг» і плани заходів щодо її реалізації, відповідно до яких прийнято 15 державних стандартів соціальних послуг і низку документів, що регулюють процес надання соціальних послуг у громадах. Наразі зростає роль громад у вирішенні соціальних проблем територій, груп та окремих громадян в сучасних умовах. Одним із завдань реформування влади у сучасній Україні є забезпечення результативності молодіжної політики та соціальної роботи з дітьми та молоддю. Стан організації дозвілля, відпочинку та оздоровлення дітей у сільській місцевості можна оцінити як кризовий. Майже половина сільських дітей б мають досвід уживання алкогольних напоїв. В останні роки різко стала зростати протиправна поведінка сільських дітей. В тому числі зростає динаміка втягнення дорослими сільських дітей у злочинну та іншу протиправну діяльність. В СІЛЬСЬКИХ громадах все частіше стикаються з проблемою забезпечення прав дітей-інвалідів, через брак спеціалістів та недостатнє матеріально-технічне і програмно-методичне забезпечення такі діти часто залишаються ізольованими від життя, відсутність корекційних класів у школах не дозволяє пройти таким дітям необхідну реабілітацію, отримати освіту знаходячись у межах громади. Наразі розвиток соціальної роботи характеризується активним пошуком нових напрямків роботи, підходів та інноваційних технологій для розв'язання соціальних проблем різних груп населення.

В сьогоdnішній ситуації виникає гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання дітей та молоді, яка могла б захистити покоління, яке тільки вступає в життя, від руйнівних наслідків кризи, що переживає країна.

Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільській громаді має свої особливості і вимагає комплексного підходу. Ось деякі аспекти, які важливо врахувати:

1. Аналіз потреб громади: Першим кроком у роботі з сільською громадою є вивчення та аналіз її потреб, визначення основних проблем та визначення напрямків діяльності.

59

2. Розвиток програм та послуг: На основі виявлених потреб розробляються та реалізуються програми та послуги, спрямовані на підтримку дітей та молоді в сільській громаді.

3. Співпраця з іншими організаціями: Важливо співпрацювати з місцевими організаціями, школами, медичними закладами та іншими структурами для надання комплексної підтримки.

4. Залучення громади: Активна участь місцевої громади у плануванні та реалізації програм допомагає забезпечити їхню ефективність та прийняття серед населення.

5. Мобільні соціальні служби: Організація мобільних бригад для надання соціальних послуг безпосередньо на місцях.

6. Психологічна підтримка: Забезпечення психологічної підтримки дітям та молоді в умовах сільської місцевості, де можуть бути обмежені можливості отримання таких послуг.

Робота з дітьми та молоддю в сільській громаді вимагає уваги до конкретних потреб та особливостей цієї громади, а також врахування специфіки сільського життя.

Ось кілька конкретних прикладів програм та послуг, які можуть бути корисними для сільських громад у роботі з дітьми та молоддю:

1. Молодіжні клуби: Організація клубів для молоді, де вони можуть проводити час під керівництвом кваліфікованих працівників, брати участь у різноманітних заходах та програмах.

2. Менторські програми: Створення програм, де дорослі з громади можуть бути менторами для молоді, надаючи підтримку, поради та допомогу в особистісному розвитку.

3. Програми психологічної підтримки: Надання психологічної підтримки для дітей та молоді, які можуть стикатися зі стресом, депресією або іншими психологічними проблемами.

4. Профорієнтаційні програми: Організація програм, які допомагають молоді визначити свої професійні цілі та шляхи досягнення їх.

60

5. Спортивні та культурні заходи: Організація спортивних та культурних заходів для дітей та молоді, що сприяє їхньому фізичному та соціальному розвитку.

6. Освітні програми: Надання підтримки у навчанні, в тому числі підготовка до школи, допомога у вивченні предметів та підтримка в учбових проектах.

Ці програми та послуги можуть бути адаптовані до конкретних потреб та особливостей сільських громад, сприяючи їхньому розвитку та підтримці молодого покоління.

Для вдосконалення програм соціальної підтримки дітей та молоді в сільських районах можна розглянути такі рекомендації:

1. Проведення оцінки потреб: Перед розробленням чи вдосконаленням програми важливо провести аналіз потреб громади, виявити пріоритетні напрямки діяльності та визначити методи їх вирішення.

2. Розвиток інфраструктури: Створення або покращення існуючої інфраструктури для надання соціальних послуг, зокрема, розвиток центрів соціальної допомоги та клубів для дітей та молоді.

3. Підвищення кваліфікації працівників: Організація навчальних заходів та тренінгів для соціальних працівників щодо специфіки роботи в сільських громадах та новітніх підходів у соціальній роботі.

4. Залучення волонтерів та місцевої громади: Сприяння активній участі місцевої громади та волонтерів у роботі програм соціальної підтримки.

5. Створення мережі партнерів: Розвиток співпраці з іншими організаціями та установами (наприклад, медичними, освітніми) для комплексного підходу до соціальної підтримки.

6. Розроблення індивідуалізованих підходів: Врахування індивідуальних потреб кожної дитини та молоді при розробленні програм та послуг.

7. Моніторинг та оцінка: Проведення систематичного моніторингу та оцінки ефективності програм для внесення необхідних коректив та

61

підвищення їхньої ефективності.

Ці рекомендації можуть сприяти покращенню програм соціальної підтримки дітей та молоді в сільських районах і сприяти їхньому гармонійному розвитку та інтеграції у громаду.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дослідження з теми соціальної роботи з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості, можна відзначити декілька ключових висновків:

1. Специфіка соціальних проблем: діти та молодь у сільській місцевості стикаються з унікальними соціальними проблемами, такими як обмежений доступ до освіти, медичних та соціальних послуг, відсутність розважальних та культурних закладів, а також відчуття ізоляції та відсутність перспектив.
2. Потреби у підтримці та розвитку: для дітей та молоді у сільській місцевості важлива підтримка та розвиток який включає не лише доступ до освіти та медичної допомоги але й можливість для розвитку розваг та культурного розвитку.
3. Роль соціальних працівників: соціальні працівники відіграють ключову роль у наданні підтримки та допомоги дітям та молоді в сільській місцевості. Вони повинні мати глибоке розуміння соціальних проблем з якими стикаються діти та молодь а також мати навички та ресурси для надання необхідної допомоги.
4. Необхідність комплексного підходу: для ефективного розв'язання соціальних проблем дітей та молоді в сільській місцевості потрібен комплексний підхід який враховує всі аспекти їхнього життя та середовища в якому вони проживають.
5. Значення міжсекторного партнерства: для успішного розв'язання соціальних проблем у сільській місцевості важлива співпраця між різними зацікавленими сторонами включаючи урядові органи

62

громадські організації школи медичні заклади та інші установи.

Узагальнюючи можна сказати що соціальна робота з дітьми та молоддю у сільській місцевості потребує комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін для забезпечення доступу до необхідних ресурсів та підтримки для молодого покоління.

Також на основі проведеного дослідження можна сформулювати декілька висновків щодо можливостей поліпшення соціальної роботи з ДІТЬМИ та молоддю в сільській місцевості:

1. Забезпечення доступу до освіти та культурних ресурсів: необхідно розширити доступ до якісної освіти та культурних закладів для дітей та молоді у сільській місцевості. Це може включати розробку програм підтримки для шкіл та культурних центрів, а також стимулювання розвитку молодіжних ініціатив.
2. Розвиток мережі соціальних послуг: важливо розширити мережу соціальних послуг у сільській місцевості, зокрема, медичних, психологічних та консультативних послуг для дітей та молоді. Це допоможе зменшити вразливість та покращити якість життя цільової аудиторії.
3. Підтримки місцевих ініціатив: важливо стимулювати розвиток місцевих ініціатив та проєктів, спрямованих на підтримку дітей та молоді в сільській місцевості. Це може включати фінансову підтримку, надання ресурсів та консультаційних послуг для розвитку таких ініціатив.
4. Залучення молоді до прийняття рішень: важливо залучати молодь до прийняття рішень щодо програм та послуг, які надаються для них у сільській місцевості. Це сприятиме покращенню якості та ефективності соціальної підтримки дітей та молоді в сільській місцевості.

Ці висновки вказують на можливість подальшого вдосконалення соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільській місцевості через

63

розвиток інфраструктури, підтримку місцевих ініціатив та залучення молоді до прийняття рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпенко В. М. (2019). Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільських громадах: проблеми та перспективи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 5(912), 199-204.
2. Федорчук В. В. (2018). Соціальна робота з дітьми в умовах сільської місцевості: проблеми та перспективи. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологія, Соціальна робота, 30(1), 46-49.
3. Мельник Т. В. (2017). Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості: особливості та проблеми. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 1(25), 134-137.
4. Ніколаєнко Т. О., Шевчук О. В. (2019). Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільській місцевості: особливості та перспективи. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Соціальна робота, 1(35), 33-36.
5. Бондаренко І. О. (2020). Соціальна робота з молоддю в сільській місцевості: проблеми та шляхи вирішення. Науковий вісник Національного гірничого університету, (3), 129-134.
6. Литовченко Л. М. (2018). Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільській місцевості: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. Наукові записки Харківського інституту Північного університету: Серія «Психологія», 1(50), 57-61.
7. Полякова А. В. (2017). Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільських громадах: особливості, проблеми, перспективи. Науковий

64

- вісник Полісся, (11), 91-95.
8. Чумак О. В. (2019). Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості: сучасний стан та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми гуманітарних наук*, 4(30), 72-76.
 9. Горбаченко О. О. (2018). Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості: проблеми та шляхи вирішення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія*, (78), 151-155.
 10. Батанов О.В. *Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: Монографія /О.В.Батанов; [за ред. Баймуратов М.О] – Київ, 2010. - 656 с.*
 11. Ауцишин Г. Дев'ята тренінгова сесія з розвитку громади / Г.Ауцишин // *Громадські ініціативи*. – 2001. – № 4. – С.16-18.
 12. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні / М. Баймуратов // *Віче*. – 2015. № 12. – С. 14-17.
 13. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення 10.02.2022).
 14. *Технології соціальної роботи за місцем проживання : навч. посібник / укладачі Іващенко К. В., Коцур І. В. 2-ге вид., оновл. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. – 114 с.*
 15. Овчаренко В.А. *Місьцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи : Монографія / В. Овчаренко. Київ : Логос, 2014. 911 с. К-2 [34С1(С2) / О-35].*
 16. Слосанська Г. І. *Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. – 382 с.*
 17. Сурмін Ю. *Вимоги до успішного державно-управлінського*

- реформування / Ю. Сурмін // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2011. - Вип. 1. - С. 23-31.
18. Падалко Г. Служба в органах місцевого самоврядування: проблеми конституційно-правової теорії та практики / Г. Падалко // Публічне право. 2012. №3 (7). С.20– 25.
19. Крупник А. Соціальне замовлення – нова технологія розв’язання соціальних проблем в Україні / А.Крупник // Соціальна політика і соціальна робота. 2000. № 3-4. С 3-12.
20. Тамм А. Є. Теоретичні засади діяльності органів місцевого самоврядування в соціальній сфері / А. Є. Тамм // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. / редкол. : О. Ю. Амосов (гол. ред.) [та ін.] – Х. : Магістр, 2012. – Вип. 4 (39). – С. 359–365
21. Семигіна Т. В. «Громада» чи «спільнота» (інтерпретації феномену громади сучасними науковцями) / Т. В. Семигіна, Д. О. Лиховид // Нова парадигма : [журнал наукових праць] / голов. ред. В. П. Бех ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; творче об’єднання «Нова парадигма». – Вип. 123. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 226 с. – С. 186 – 195.)

25	http://um.co.ua/9/9-3/9-38829.html	6 джерел	0.69%
26	https://bahmat.at.ua/zvereva_socialna_robota.pdf	28 джерел	0.64%
27	https://vunivere.ru/work102148/page2		0.53%
28	http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/3921	13 джерел	0.56%
29	http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/26739/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%...		0.46%
30	https://nashaucheba.ru/v19212/?cc=1&page=2	2 джерела	0.54%
31	http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/78/647/24657		0.5%
32	https://pravo.bobrodobro.ru/80257	20 джерел	0.5%
33	http://uchit.net/catalog/Pedagogika/193183	17 джерел	0.48%
34	https://core.ac.uk/download/pdf/19667907.pdf	19 джерел	0.48%
35	http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6588/%e2%84%96%206%2c%202020.pdf?isAllowed=2	2 джерела	0.12%
36	https://vunivere.ru/work102148/page3	7 джерел	0.43%
37	https://studfile.net/preview/9183054/page:2	4 джерела	0.43%
38	http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/16564	2 джерела	0.41%
39	http://ccc-tck.org.ua/download/library/22	4 джерела	0.41%
40	http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7222/Diss.PDF?isAllowed=y&sequence=11	15 джерел	0.4%
41	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24664/1/Kosubovska.pdf	2 джерела	0.39%
42	https://xreferat.com/22/10914-1-pravoviy-status-teritor-al-no-gromadi.html	21 джерело	0.39%
43	http://ru.osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18486	10 джерел	0.39%
44	https://uk.wikipedia.org/wiki?curid=2530072	16 джерел	0.38%
45	https://studopedya.ru/2-22319.html	13 джерел	0.38%
46	https://xreferat.com/84/3144-2-soc-al-n-ta-psihologo-pedagog-chn-problemi-molod.html	7 джерел	0.38%

47	http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/AD-Teritor_alna-gromada-103fe.pdf	4 джерела	0.35%
48	https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/323	2 джерела	0.34%
49	http://web.kpi.kharkov.ua/sp/wp-content/uploads/sites/95/2021/09/NK-Sotsialna-robota-21.doc		0.33%
50	https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Diss_Bilous.pdf		0.33%
51	http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9153/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf		0.33%
52	http://www.dnu.dp.ua/docs/visnik/fnm/program_56a61956324ef.pdf		0.33%
53	http://vtei.com.ua/doc/2021/4112021/04_11_2021_2.pdf		0.27%
54	https://ua-reporter.com/uk/news/silska-dytyna-foto	2 джерела	0.27%
55	https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6786/1/%d0%a1%d0%be%d1%86%d1%96%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d...		0.3%
56	https://www.ronl.org/referaty/sociologiya/203435	16 джерел	0.3%
57	https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23034/1/monohrafiia_cherneta.pdf		0.13%
58	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Molod_osvita_nauka_duhovnist/molod20_3_2020.pdf	3 джерела	0.17%
59	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA	9 джерел	0.29%
60	http://dspace.itsu.org/bitstream/123456789/407/1/N8_2012.pdf	12 джерел	0.14%
61	https://vunivere.ru/work102148/page5		0.25%
62	http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/10312/browse?type=subject&value=provision+of+social+services	16 джерел	0.25%
63	https://infopedia.su/30x1dcad.html	3 джерела	0.25%
64	http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18594/1/Dis_Zablotskyj.pdf		0.13%
65	http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74799	16 джерел	0.17%
66	http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/94bf0762-7544-4751-b506-603d61a1cfaa.pdf		0.22%
67	https://kymu.edu.ua/upload/pdf_files/metod-rekom-VKR-mm.pdf	12 джерел	0.22%
68	http://www.university.kherson.ua/FileDownload.ashx/%D0%97%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BA%20%D0%B7%D0...		0.21%

69	https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7672/1/Zbirka_2018.pdf	0.21%
70	https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/12465/1/%d0%9c%d0%b0%d0%b3%d1%96%d1%81%d1%82%d0%9c	2 джерела 0.14%
72	https://pl.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/%D0%A0%D0%9D%D0%9F-%D0%A2%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D...	0.19%
74	https://vdocuments.pub/oe-f-2017-05-29.html	4 джерела 0.19%
75	http://library.udpu.edu.ua/library_files/ukr-turkmen_visnuk/2018_1/16.pdf	2 джерела 0.19%
76	http://ua-referat.com/%D0%93%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%9c	18 джерел 0.19%
78	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39981/1/N_Kravchuk_O_Denysiuk_SOSI_IL_KSPSR.pdf	0.19%
79	https://mybiblioteka.su/tom2/3-46790.html	0.19%
80	http://dspace.mnau.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3795/%d0%91%d0%be%d0%b4%d0%bd%d0%b0%d1%80_%d...	0.19%
81	https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/2908/zbirnykkonferencyimiscevesamovryadvukrayini08122020.pdf	0.12%
82	https://economics-msu.com.ua/web/uploads/journals_pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economi	4 джерела 0.16%
83	http://kymu.edu.ua/files/metod-rekom-magistr.pdf	0.16%
84	http://pju.nuoua.od.ua/v4-2_2019/40.pdf	4 джерела 0.16%
85	http://klub.kiev.ua/index.php/2009-05-12-09-06-59/2009-06-01-10-23-10/2009-06-09-10-35-53/245-2009-06-09-11-05-28	3 джерела 0.16%
86	https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1715/Bobruiko_Vplyv%20maindfulnes-praktyk.pdf	11 джерел 0.16%
87	https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/3386/normokontrol201agronomiyapdaa20181.pdf	2 джерела 0.16%
88	https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/678607/mod_resource/content/1/%D0%91%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D	4 джерела 0.15%
89	https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/3381/metodychkadyplofnarobotamagistr211vetrynarnamedycyn	2 джерела 0.15%
90	https://dspace.bdpu.org/xmlui/bitstream/handle/123456789/3798/KVALIFIKATSIINA%20ROBOTA_POKT_2021.pdf	0.15%
91	https://studfile.net/preview/5601632/page:2	0.15%
92	https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1295/1/%d0%b0%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%84%d...	0.14%
93	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/24757/4/%d0%9c%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%ba%9c	3 джерела 0.14%

94	http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1694/Falendash_Sotsialno-psykholohichna%20adaptivnist.pdf?isAllowed=y&	11 джерел	0.14%
95	https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/33341/1/073_Bui%20Kha%20Nhan.pdf	7 джерел	0.14%
96	http://kafsotsped.kpnu.edu.ua/vybir-dyst		0.14%
97	http://5fan.ru/wievjob.php?id=47927		0.13%
98	http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/ggf/disciplins/diplom-rabota/MR_diplom_bakalavr_01407-Serednya_osvita(geografiy...		0.07%
99	https://fdocuments.net/download/-ftorba-f-f.html	5 джерел	0.12%
100	http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/33914/1/2022_%d0%9c_%d0%9c%d0%91%d0%90%d0%b7%...	14 джерел	0.09%
101	https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/221/1/Hurenko%20O.I.%20Sotsial%ca%b9no-pedahohichna%20kul%ca	18 джерел	0.09%
102	https://dspace.bdpu.org/xmlui/bitstream/handle/123456789/3452/O.Martynenko%20Metodychni%20recomendacii%...	4 джерела	0.09%
103	https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81353/1/mag_Shykura.pdf		0.09%
104	https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2605/1/%d0%91%d1%83%d1%80%d1%8f%d1%87%d0%be%d0%ba%20...		0.08%
105	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32670/1/Sozpedagogy_2020.pdf		0.08%
106	http://nubip.edu.ua/sites/default/files/u187/zbirnik_materialiv_konferenciya_duhovniy_kod_ukrayinskoyi_identichnos	2 джерела	0.07%
107	https://bibl.com.ua/kultura/2370/index.html?page=11	4 джерела	0.07%
108	http://kymu.edu.ua/files/metod-rekom-VKR.pdf	4 джерела	0.07%
109	https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/84650/1/Rozhok_bac_rob.pdf	4 джерела	0.07%
110	https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8155bcc2-5bff-4c75-84a8-274637ce879e/content	2 джерела	0.07%
111	http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/24581	5 джерел	0.07%
112	http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22162/1/Vozna.pdf		0.06%
113	https://bib.convdocs.org/v23484/%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B0.%D	2 джерела	0.06%
114	https://nadoest.com/metodichnij-posibnik-shiroke-2012-shiroke-2010-stor-4	2 джерела	0.06%
115	http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_soc_ped/Silabus/18_%20teor%20i%20prakt%20soc%20rob%20v%20zarub%20k...		0.06%

116	http://www.4uth.gov.ua/library_science/publishing/young_people_in_ukrainian_society_2010_vol11.doc	3 джерела	0.06%
117	https://ppt-online.org/1119730	4 джерела	0.06%
118	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/54170/1/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B0%	2 джерела	0.06%
119	https://ua-referat.com/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1	4 джерела	0.06%
120	http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/vidomist-specz-osvita.pdf		0.06%
121	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B	3 джерела	0.06%
122	https://www.e-journals.npu.edu.ua/index.php/on/article/download/313/623/2252	9 джерел	0.06%
123	https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/37419/1/Taranov_bakalavr.pdf	2 джерела	0.06%

Джерела з Бібліотеки

58

1	Студентська робота	ID файлу: 1015893285	Навчальний заклад: Open International University of Hu	6 Джерело	28.9%
7	Студентська робота	ID файлу: 1015909622	Навчальний заклад: Open International University of Hu	20 Джерело	2.68%
12	Студентська робота	ID файлу: 1013528090	Навчальний заклад: Open International University of Hu	12 Джерело	1.23%
18	Студентська робота	ID файлу: 1015775963	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		1.01%
71	Студентська робота	ID файлу: 1015889483	Навчальний заклад: Open International University of Hu	17 Джерело	0.14%
73	Студентська робота	ID файлу: 1014301950	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.13%
77	Студентська робота	ID файлу: 1015226814	Навчальний заклад: Open International University of Human Deve...		0.19%

Цитати

Цитати

3

1 "зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну"

2 "суспільне виховання є для народу його сімейне виховання. Уї сім'ї природа підготовляє в організмі дітей можливості повторення і подальшого розвитку характеру батьків. Організми нових поколінь у народі несуть у собі можливість збереження і подальшого розвитку історичного характеру народу"

3 "Батько Наум наведе на ум"

Посилання

1

- 1 1. Карпенко В. М. (2019). Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільських громадах: проблеми та перспективи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 5(912), 199-204. 2. Федорчук В. В. (2018). Соціальна робота з дітьми в умовах сільської місцевості: проблеми та перспективи. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологія, Соціальна робота, 30(1), 46-49. 3. Мельник Т. В. (2017). Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості: особливості та проблеми. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 1(25), 134-137. 4. Ніколаєнко Т. О., Шевчук О. В. (2019). Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільській місцевості: особливості та перспективи. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Соціальна робота, 1(35), 33-36. 5. Бондаренко І. О. (2020). Соціальна робота з молоддю в сільській місцевості: проблеми та шляхи вирішення. Науковий вісник Національного гірничого університету, (3), 129-134. 6. Литовченко Л. М. (2018). Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільській місцевості: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. Наукові записки Харківського інституту Північного університету: Серія «Психологія», 1(50), 57-61. 7. Полякова А. В. (2017). Соціальна робота з дітьми та молоддю в сільських громадах: особливості, проблеми, перспективи. Науковий 64 вісник Полісся, (11), 91-95. 8. Чумак О. В. (2019). Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості: сучасний стан та перспективи розвитку. Актуальні проблеми гуманітарних наук, 4(30), 72-76. 9. Горбаченко О. О. (2018). Соціальна робота з дітьми та молоддю в умовах сільської місцевості: проблеми та шляхи вирішення. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія, (78), 151-155. 10. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: Монографія / О.В. Батанов; [за ред. Баймуратов М.О.] – Київ, 2010. – 656 с. 11. Ауцишин Г. Дев'ята тренінгова сесія з розвитку громади / Г. Ауцишин // Громадські ініціативи. – 2001. – № 4. – С.16-18. 12. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні / М. Баймуратов // Віче. – 2015. № 12. – С. 14- 17. 13. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення 10.02.2022). 14. Технології соціальної роботи за місцем проживання : навч. посібник / укладачі Іващенко К. В., Коцур І. В. 2-ге вид., оновл. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. – 114 с. 15. Овчаренко В.А. Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи : Монографія / В. Овчаренко. Київ : Логос, 2014. 911 с. К-2 [34С1(С2) / О-35]. 16. Слезанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. – 382 с. 17. Сурмін Ю. Вимоги до успішного державно-управлінського 65 реформування / Ю. Сурмін // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2011. - Вип. 1. - С. 23-31. 18. Падалко Г. Служба в органах місцевого самоврядування: проблеми конституційно-правової теорії та практики / Г. Падалко // Публічне право. 2012. №3 (7). С.20– 25. 19. Крупник А. Соціальне замовлення – нова технологія розв'язання соціальних проблем в Україні / А.Крупник // Соціальна політика і соціальна робота. 2000. № 3-4. С 3-12. 20. Тамм А. Є. Теоретичні засади діяльності органів місцевого самоврядування в соціальній сфері / А. Є. Тамм // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. / редкол. : О. Ю. Амосов (гол. ред.) [та ін.] - Х. : Магістр, 2012. – Вип. 4 (39). – С. 359-365 21. Семигіна Т. В. «Громада» чи «спільнота» (інтерпретації феномену громади сучасними науковцями) / Т. В. Семигіна, Д. О. Лиховид // Нова парадигма : [журнал наукових праць] / голов. ред. В. П. Бех ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; творче об'єднання «Нова парадигма». – Вип. 123. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 226 с. – С. 186 – 195.) 66 67